

Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2018

Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2018

Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

Harold van der Meulen, Arjan Wisman, Jakob Jager, Gerben Jukema en Ruud van der Meer

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Economic Research in opdracht van en gefinancierd door het ministerie van Economische Zaken, in het kader van het Wettelijke Onderzoekstaak 'Economische Informatievoorziening' (projectnummer WoT-06-001-036)

Wageningen Economic Research
Wageningen, augustus 2017

NOTA
2017-081

Meulen, H.A.B. van der, J.H. Wisman, J.H. Jager, G.D. Jukema en R.W. van der Meer, 2017. *Duurzaamheidsindicator Rijksbegroting 2018; Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)*. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2017-081. 42 blz.; 1 fig.; 4 tab.; 9 ref.

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Economische Zaken (EZ) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting van 2018 tot uitdrukking moeten komen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: Duurzaam Produceren, Kennis en Innovatie, Voedsel en Dier en Natuur, Landschap en Platteland. In dit rapport worden de resultaten van de duurzaamheidsindicator DP01 gepresenteerd inzake het investeringsniveau van duurzame productiesystemen in de landbouw en visserij.

De totale investeringen in agrarische productiemiddelen zijn in 2015 met 7% gedaald tot 3,4 miljard euro, terwijl de totale duurzame investeringen waarvoor subsidie of fiscale aftrek is aangevraagd met 10% zijn gestegen tot 1,1 miljard euro. Hiermee komt het aandeel duurzame investeringen in 2015 uit op 33%, terwijl 30% in de Rijksbegroting voor 2015 was geraamd. De toename is grotendeels te danken aan een verdrievoudiging van investeringen in Groen Label Kassen. In de landbouw werd echter minder geïnvesteerd in bedrijfsgebouwen dan in 2014. De landbouwsector is in 2015 verantwoordelijk voor twee derde van de totale duurzame investeringen. Daarbinnen zijn de investeringen in duurzame stallen van groot belang. De verwachting is dat het percentage duurzame investeringen voor totaal landbouw, tuinbouw en visserij in 2017 zal uitkomen op ongeveer 30%. Dit is een stijging ten opzichte van de afgegeven raming van 27% voor 2016 in de Rijksbegroting.

Trefwoorden: investeringen, duurzame productiemiddelen, Rijksbegroting

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/421315> of op www.wur.nl/economic-research (onder Wageningen Economic Research publicaties).

© 2017 Wageningen Economic Research
Postbus 29703, 2502 LS Den Haag, T 070 335 83 30, E communications.ssg@wur.nl,
www.wur.nl/economic-research. Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Wageningen Economic Research hanteert voor haar rapporten een Creative Commons Naamsvermelding 3.0 Nederland licentie.

© Wageningen Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2017
De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Economic Research is ISO 9001:2008 gecertificeerd.

Wageningen Economic Research Nota 2017-081 | Projectcode 2282200281

Foto omslag: Shutterstock

Inhoud

1	Inleiding	5
	1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting	5
	1.2 Doelstelling	5
	1.3 Werkwijze	5
2	Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)	6
	2.1 Definitie en afbakening DP01	6
	2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2015	6
	2.3 Totaal duurzame investeringen in 2015	10
	2.4 Ontwikkeling duurzame investering in de periode 2003-2015	13
	2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2017	16
	Literatuur en websites	19
	Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2015 MIA/Vamil	20
	Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2005-2015	21
	Bijlage 3 Inschattingen per sector	25

1 Inleiding

1.1 Duurzaamheidsindicatoren Rijksbegroting

Op verzoek van de Tweede Kamer worden de prestaties van het ministerie van Economische Zaken (EZ) jaarlijks gemeten op basis van indicatoren voor landbouw, tuinbouw en visserij die in de Rijksbegroting van 2018 tot uitdrukking moeten komen. De indicatoren zijn opgedeeld in vier domeinen, te weten: Duurzaam Produceren, Kennis en Innovatie, Voedsel en Dier en Natuur, Landschap en Platteland.

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is een beeld gegeven van het begrip duurzaamheid en is invulling gegeven aan de indicator DP01: het investeringsniveau van duurzame productiesystemen. Duurzaamheid wordt vanuit EZ omschreven als: het produceren met respect voor mens, dier en milieu. Hierbij wordt uitgegaan van de drie dimensies van duurzaamheid: people, planet and profit.

In deze nota wordt conform het protocol (Blokland et al., 2009) voor de Rijksbegroting 2018 de invulling van de indicator DP01 voor 2015 verder uitgewerkt. Daarnaast wordt een inschatting gemaakt van de duurzame investeringen in 2017.

1.2 Doelstelling

Het doel van dit project is om voor de Rijksbegroting 2018 de duurzaamheidsindicator DP01 'investeringsniveau duurzame productiesystemen' vast te stellen conform het eerder vastgestelde protocol (Blokland et al., 2009):

1. Definitief vaststellen en berekenen van de indicator DP01 voor de periode 2015.
2. Schatting maken van de indicator DP01 voor het jaar 2017.

In deze nota zijn zowel de methodiek beschreven als de resultaten.

1.3 Werkwijze

Voor de duurzaamheidsindicator DP01 zijn de totale investeringen en de duurzame investeringen nodig om de verhouding te kunnen berekenen. De duurzame investeringen worden afgeleid van de subsidiabele investeringen en fiscale regelingen voor het stimuleren van duurzame ontwikkelingen. Door middel van deskresearch en telefonische informatie is de benodigde informatie vergaard. Voor het opstellen van de indicator DP01 worden de volgende fiscale regelingen en subsidies voor 2015 meegenomen:

1. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige Afschrijving Milieu-investeringen (MIA/Vamil)
2. Energie Investeringsaftrek (EIA)
3. Groen Beleggen
4. Investerings in integraal duurzame stallen (RLS en GLB)
5. Milieuvriendelijke investeringen.

In hoofdstuk 2 wordt de procedure beschreven voor de invulling van DP01. Hierin wordt ingegaan op de definitie en afbakening van de indicator. Ook wordt een overzicht gegeven van de investeringsbedragen van fiscale regelingen en subsidies. Ook de ontwikkeling van de indicator in het verleden en de inschatting voor 2017 wordt beschreven.

2 Investeringsniveau duurzame productiesystemen (DP01)

2.1 Definitie en afbakening DP01

In de nota *Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010* (Blokland et al., 2009) is ingegaan op het beleid van de overheid met betrekking tot investeringen in duurzame ontwikkelingen. Hieruit is een aantal fiscale regelingen en subsidieregelingen geïdentificeerd die door de overheid worden toegepast ter ondersteuning van gewenste duurzame investeringen.

Primaire sector

Het uitgangspunt om de indicator weer te geven, was het bedrag aan duurzame investeringen in het agrocomplex. Na overleg met het ministerie van EZ is in 2009 gekozen om de indicator DP01 alleen voor de primaire sector uit te drukken in het bedrag van de duurzame investeringen ten opzichte van het bedrag van de totale investeringen in de landbouw, tuinbouw en visserij. De indicator DP01 wordt in deze notitie samengesteld aan de hand van duurzame investeringen in 2015.

Afbakening

Het uitgangspunt hier is het beleid dat door de staatssecretaris van het ministerie van EZ en het kabinet is geformuleerd en dat er vanuit dat beleid ook instrumenten zijn vastgesteld om hieraan inhoud en vorm te geven. De invulling en opstelling van deze instrumenten wordt jaarlijks vastgesteld en kan daarom over de jaren heen verschillen. Daarnaast kunnen er ook investeringen worden verricht die als duurzaam worden beschouwd of al wettelijk verplicht zijn, maar die niet vertegenwoordigd worden in de verschillende duurzame investeringsregelingen en -subsidies (paragraaf 1.3). Ook is het mogelijk dat bedrijven geen subsidie aanvragen of geen gebruik maken van de beschikbare fiscale regelingen. Hierdoor is het mogelijk dat investeringen in duurzame productiemiddelen wel worden gedaan, maar niet gemonitord (kunnen) worden. Deze investeringen zijn dus niet opgenomen in deze indicator. Dit kan een onderschatting veroorzaken.

Voor de land- en tuinbouw is een aantal categorieën van belang. Dat zijn: Natuur, bos en landschap, Biologische landbouw en Groen Label Kassen. De categorie Natuur, bos en landschap is voor de bepaling van deze indicator niet meegenomen, omdat dat geen investeringen in duurzame productiemiddelen zijn. Naast de bovengenoemde categorieën is er ook de categorie Duurzame energie. Voor de bepaling van DP01 is deze categorie buiten beschouwing gelaten, omdat niet duidelijk is hoeveel van dat investeringsbedrag terechtkomt bij de land- en tuinbouw.

2.2 Overzicht investeringsbedragen fiscale regelingen en subsidies in 2015

Een overzicht van de gebruikte regelingen en subsidies in 2015 is weergegeven in tabel 2.1. In deze tabel zijn de totaal aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen per subsidieregeling weergegeven, nog zonder eventuele correcties. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlappingen tussen subsidieregelingen en niet goedgekeurde aanvragen in 2015. Hierna zullen de uitgangspunten en bijzonderheden per regeling/subsidie worden beschreven. Sommige regelingen zijn doorlopend, andere zijn tijdelijk opengesteld voor subsidieaanvragen.

1. Milieu-investeringsaftrek en Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (MIA/Vamil)

Informatie over de regeling

MIA en Vamil zijn fiscale regelingen van de ministeries van Infrastructuur & Milieu en Financiën. Beide regelingen stimuleren de introductie van nieuwe technieken op de markt. Dat is nodig omdat nieuwe technieken in het begin duurder zijn dan de gangbare alternatieven. MIA en Vamil geven ondernemers een belastingvoordeel als ze investeren in een innovatieve milieutechniek. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl) verzorgt de uitvoering van de regeling.

MIA biedt ondernemers die investeren in milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen een extra belastingaftrek. Tot 36% van het investeringsbedrag (naast de afschrijving) kon in 2015 worden afgetrokken van de fiscale winst. Het percentage aftrek is afhankelijk van de milieueffecten en de gangbaarheid van het bedrijfsmiddel.

Vamil levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel doordat de afschrijving naar voren kan worden geschoven en de belastingheffing wordt uitgesteld. Ondernemers die Vamil voor een bedrijfsmiddel toepassen mogen dit bedrijfsmiddel willekeurig ofwel vrij afschrijven. Vamil levert ondernemers een liquiditeits- en rentevoordeel op, omdat zij deze investeringskosten voor 75% op een willekeurig moment mogen afschrijven (ook wel vrije afschrijving genoemd). Sinds 1 januari 2011 zijn de percentages voor MIA (36%) en Vamil (75%) drie jaar verlaagd als gevolg van afspraken die in de Tweede Kamer zijn gemaakt.

Het voordeel per bedrijfsmiddel is in de Milieulijst (ten behoeve van MIA en Vamil) door middel van een lettercode weergegeven. De Milieulijst wordt jaarlijks aan het begin van het jaar aangepast aan de stand van de techniek, de actuele wet- en regelgeving en beleidsprioriteiten. In 2014 is de Milieulijst nieuw ingedeeld in 7 milieuthema's en sluit daardoor beter aan bij de ontwikkelingen in (milieu)beleid en milieutechnologie.

De MIA en Vamil stimuleren investeringen in duurzame (glas)tuinbouw en veehouderij. De Milieulijst 2015 sluit voor integraal duurzame kassen en stallen aan bij de eisen zoals voorgeschreven volgens het Certificatieschema Groen Label Kas versie 11 en de Maatlat Duurzame Veehouderij versie 9. Nieuw op de Milieulijst 2015 zijn B 2315 (Teeltsysteem voor bladgewassen op water) en A 2316 (Milieuvriendelijke productie van gewassen of producten in een gebouw volgens Milieukeur). Deze bedrijfsmiddelen bieden een milieuvriendelijk alternatief voor de traditionele teelt van gewassen in de vollegrond.

Vanaf 2014 gelden er strengere regels om het mestoverschot te beperken. Veehouders moeten een deel van hun mestoverschot verplicht verwerken. Door deze wijziging in het mestbeleid is het via MIA en Vamil stimuleren van de mestverwerkingsinstallaties en mestbewerkingsinstallaties die onder de codes A 2651 en A 2652 vanaf 2015 niet meer mogelijk.

Realisatie 2015

Voor MIA en Vamil werd in 2015 voor een totaal investeringsbedrag van 3,4 mld. euro aangevraagd. Dat is 68% hoger dan in 2014 en bijna weer op het niveau van 2013. De toename is vooral te danken aan de grote belangstelling voor duurzame mobiliteit, dat wil zeggen elektrisch en hybride personenvervoer. Door de hogere fiscale bijtelling voor nieuwe zuinige auto's in 2016 hebben veel ondernemers nog voor het einde van 2015 een elektrische of hybride auto gekocht, waardoor het aantal aanvragen fors steeg. Mede daardoor is het budgetbeslag aanzienlijk hoger dan in 2014.

Net als in voorgaande jaren maakt de land- en tuinbouw goed gebruik van MIA/Vamil. In 2015 was dat aandeel 27% van het totaal aangevraagde investeringsbedrag. De investeringen in tabel 2.1 zijn gebaseerd op aangevraagde investeringsbedragen. Die cijfers worden in het jaarverslag van de MIA/Vamil weergegeven (RVO, Jaarcijfers MIA/Vamil 2016). De RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) controleert een deel van de aanvragen en brengt hierover advies uit aan de Belastingdienst. Mede op advies van de RVO kan de Belastingdienst aanvragen corrigeren. Voor 2015 was de correctie gemiddeld 33%.

De aanvragen voor de land- en tuinbouw in 2015 bedroegen 926 mln. euro (zonder correctie). Daarvan werd 290 mln. euro aangevraagd voor Groen Label Kassen en 341 mln. euro voor duurzame stallen. De aangevraagde duurzame investeringen in de visserij (vaartuigen) namen fors toe tot 37,5 miljoen euro in 2015. Daarnaast is 136 mln. euro aangevraagd voor investeringen in het vervangen van asbesthoudende daken al dan niet in combinatie met het plaatsen van zonnepanelen. Deze categorieën zijn niet precies in te delen naar de verschillende sectoren, maar wel aannemelijk is dat genoemde investeringen grotendeels terechtkomen in de agrarische sector. Deze investeringen zijn dan ook volledig toegekend aan de agrarische sector. Zie bijlage 1 voor de geselecteerde investeringen in MIA/Vamil-bedrijfsmiddelen in de land- en tuinbouw en visserij.

2. Energie Investeringsaftrek (EIA)

Informatie over de regeling

De EIA is een fiscale regeling die ondernemers stimuleert te investeren in energie-efficiënte bedrijfsmiddelen en duurzame energie. De EIA valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Economische Zaken en het ministerie van Financiën. De EIA wordt door de RVO in samenwerking met de Belastingdienst uitgevoerd. De EIA is een generieke regeling, dat wil zeggen dat de ondernemers voor bijna alle energie-efficiënte investeringen gebruik kunnen maken van de EIA, mits deze investering een bepaalde energie-efficiency oplevert. Net als voorgaande jaren kon in 2015 tot 41,5% van de investeringskosten (bovenop de gebruikelijke afschrijving) ten laste worden gebracht van de fiscale winst van de onderneming. Het netto voordeel voor bedrijven met een fiscale winst bedraagt rond de 10%, rekening houdend met een EIA-aftrekpercentage van 41,5% en een gemiddeld belastingtarief van 25%. De belangrijkste wijzigingen in 2015 zijn de aanscherping van de minimaal vereiste toename van de warmteweerstand bij isolatie van een bestaande constructie van 1,50 naar 2,00 m²K/W, aangescherpte eisen voor LED-verlichtingssystemen en diverse codewijzigingen van apparatuur voor koelen of vriezen. Deze wijzigingen zijn bedoeld om de EIA effectiever in te zetten op energiebesparing als uitvloeisel van de afspraken uit het nationaal Energieakkoord.

Realisatie 2015

Mede door genoemde wijzigingen investeerden in 2015 minder bedrijven in energiebesparende maatregelen en duurzame energie. Het aantal aanvragen is bijna 20% gedaald tot 14.234, door bijna 8.600 ondernemers. In totaal hebben bedrijven EIA aangevraagd voor 1,37 mld. euro energie-investeringen; dat is 15% minder dan in 2014. Van het totale investeringsbedrag is 6% (86 mln. euro) aangevraagd door 2.730 bedrijven in de land- en tuinbouw en visserij (RVO, EIA jaarverslag 2015). Van het totale aangemelde investeringsbedrag in 2015 is 1,07 mld. euro goedgekeurd. Dat is een correctie van gemiddeld 22% van het totale aanmeldingsbedrag in 2015.

3. Groen Beleggen

Informatie over de regeling

De Regeling groenprojecten is een gezamenlijke regeling van de ministeries van Infrastructuur en Milieu, en Financiën. Sinds 1995 is het mogelijk om geld 'groen te beleggen' in zogenaamde groenfondsen. Met het geld uit deze fondsen zijn milieuvriendelijke projecten gefinancierd tegen een lagere rente dan de marktrente. Milieuvriendelijke projecten die in aanmerking komen voor groene financiering zijn bijvoorbeeld duurzaam gebouwde woningen, windenergie, biologische landbouwbedrijven en nuttige toepassingen van restwarmte. Groene financiering is alleen mogelijk als een project over een groenverklaring beschikt en van belang is voor het milieu. De RVO toetst de projecten namens de ministeries en geeft na een gunstige beoordeling een Groenverklaring af. Groen beleggen was jarenlang aantrekkelijk dankzij het fiscale voordeel waardoor het rendement van de investeringen verbeterde. Vanaf 2011 is dat fiscale voordeel voor beleggen in groenfondsen echter kleiner geworden. Het belastingvoordeel was tot 31 december 2010 2,5%, waarvan 1,2% voordeel door vrijstelling van de vermogensrendementsheffing. In 2011 was het extra belastingvoordeel 1,3%. Vanaf 1 januari 2012 is de extra belastingkorting (heffingskorting) verder verlaagd naar 0,7% voor particulieren die geld beschikbaar stellen aan een groenfonds of groenbank. De vrijstelling voor de vermogensrendementsheffing voor een groenfonds met groencertificaat blijft wel in stand tot het maximaal vermogen per persoon (56.420 euro in 2012 en daarna geïndexeerd).

Realisatie 2015

Het totale investeringsbedrag van Groen Beleggen voor de land- en tuinbouw is in 2015 verdubbeld tot 318 mln. euro. Hiervan komt het grootste deel (299 mln. euro) voor rekening van de investeringen in Biologische landbouw (zie tabel 2.1).

4. Duurzame stallen (RLS en GLB)

Informatie over de regeling

De subsidieregelingen Investerings in integraal duurzame stallen, onderdeel van de Regeling LNV-subsidies (RLS) en de GLB-regeling onder artikel 68, zijn bedoeld voor veehouders die willen investeren in de huisvesting van hun dieren en daarbij extra rekening houden met dierenwelzijn én zorgen voor een vermindering van de uitstoot van ammoniak. Ondernemers die willen investeren in nieuwbouw of aanpassing van duurzame stallen of houderijsystemen kunnen aanspraak maken op deze subsidie. De nadruk ligt op bovenwettelijke dierenwelzijnsmaatregelen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan milieu, diergezondheid en arbeidsomstandigheden voor zover dat van toepassing is. Ondernemers die de subsidie hebben aangevraagd kregen in 2015 maximaal 40% (RLS) of 45% (GLB) van de meerkosten vergoed tot een maximum van 250.000 euro per aanvraag. De meerkosten zijn het verschil tussen de totale kosten van de investering(en) en de kosten van de norminvestering. Deze extra kosten worden gemaakt voor verbetering van dierenwelzijn, milieu, diergezondheid of arbeidsomstandigheden. De subsidieregeling werd uitgevoerd door de RVO.

In 2008 konden ondernemers voor het eerst aanspraak maken op de RLS-subsidieregeling. In 2010 gevolgd door de investeringsregeling Integraal duurzame stallen (GLB) onder artikel 68. Omdat deze GLB-subsidie valt onder het Gemeenschappelijk landbouwbeleid moest, naast de regeling specifieke voorwaarden, ook worden voldaan aan de randvoorwaarden GLB.

Realisatie 2015

Agrarische ondernemers hebben in 2015 gezamenlijk voor in totaal 1,18 mln. euro (0,63 mln. RLS en 0,56 mln. GLB) aan investeringen ingediend (tabel 2.1). Om tot het investeringsbedrag te komen is het subsidiebedrag door RVO gedeeld door 40% respectievelijk 45% (investeringsvergoeding RLS respectievelijk GLB). In 2015 is in totaal 0,5 mln. euro subsidie verleend voor duurzame stallen (RLS+GLB).

5. Milieuvriendelijke investeringen

Informatie over de regeling

Sinds 2010 is er subsidie beschikbaar voor investeringen in nieuwe milieuvriendelijke machines of installaties die de waterkwaliteit verbeteren, energie besparen of waarmee kan worden overgeschakeld naar hernieuwbare energie voor eigen energiegebruik. De subsidie varieert van 25% tot maximaal 35% van de subsidiabele kosten (kosten aanschaf nieuwe machine of installatie inclusief installatiekosten). Vanaf 2013 is de IRE onderdeel van deze subsidieregeling.

Realisatie 2015

Vanaf 2010 kunnen ondernemers aanspraak maken op deze subsidieregeling voor milieuvriendelijk investeringen. De ondernemers hebben in 2015 voor 0,56 mln. euro aan investeringen ingediend bij de RVO voor subsidieverlening (RVO\EZ, 2016). In 2015 is in 0,14 mln. euro subsidie verleend voor milieuvriendelijke investeringen.

2.3 Totaal duurzame investeringen in 2015

Deze paragraaf beschrijft de invulling van de indicator duurzame investeringen ten opzichte van de totale investeringen.

In tabel 2.1 zijn de bruto aangevraagde bedragen voor duurzame investeringen van beschikbare regelingen en subsidies per regeling vermeld, nog zonder eventuele correcties. Vervolgens zijn in tabel 2.2 de investeringsbedragen gecorrigeerd voor overlap tussen fiscale- en subsidieregelingen en niet-goedgekeurde aanvragen in 2015. Bij elkaar opgeteld vormen deze netto-investeringsbedragen in 2015 het totale bedrag aan duurzame investeringen in land- en tuinbouw en visserij. In bijlage 2 staat een meerjarig overzicht van de netto-investeringsbedragen per subsidieregeling vanaf 2005.

Tabel 2.1 Aangevraagde bruto-investeringsbedragen van beschikbare regelingen en subsidies voor duurzame investeringen in 2015 (zonder correcties voor overlap of goedkeuring)

Regeling/subsidie	euro
MIA/Vamil	1.099.076.274
w.v. Landbouw	581.000.000
w.v. Proefstal	6.930.941
Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	6.083.903
Duurzame melkveestal	174.054.285
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	6.281.304
Duurzame varkensstal	68.727.092
Duurzame pluimveestal	81.683.134
Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenestal	1.077.020
Duurzame melkgeitenstal	8.748.251
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	640.580
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	12.902.228
Visserij	37.521.721
w.v. Duurzaam vaartuig	37.521.721
Tuinbouw	345.000.000
w.v. Groen Label Kassen	162.427.177
(Groen Label) Kas voor biologische teelt	127.666.734
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	428.159
Algemeen a)	135.554.553
w.v. Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels	61.404.993
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken	74.149.560
EIA	86.200.000
Landbouw	43.600.000
Tuinbouw	41.600.000
Visserij	1.000.000
Groen beleggen	318.299.694
Biologische landbouw	299.098.787
Groen Label Kassen	19.200.907
Duurzame stallen	1.180.556
Milieuvriendelijke investeringen	560.139
Investeringsbedragen in vissersvaartuigen	2.762.580
Totaal land- en tuinbouw en visserij	1.508.079.243

a) Niet specifiek in te delen naar sector, maar wel grotendeels ten behoeve van agrarische sector.

Bron: RVO en EZ.

Tabel 2.2 Totale netto-investeringsbedragen voor duurzame investeringen in 2015 (na correcties voor overlap en goedkeuring van beschikbare regelingen en subsidies)

Regeling/subsidie	euro
MIA/Vamil	736.381.104
w.v. Landbouw	389.270.000
w.v. Proefstal	4.643.730
Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie	4.076.215
Duurzame melkveestal	116.616.371
Duurzame vleeskalver- of vleesveestal	4.208.474
Duurzame varkensstal	46.047.152
Duurzame pluimveestal	54.727.700
Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenstal	721.603
Duurzame melkgeitenstal	5.861.328
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	429.189
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	8.644.493
Visserij	25.139.553
w.v. Duurzaam vaartuig	25.139.553
Tuinbouw	231.150.000
w.v. Groen Label Kassen	108.826.209
(Groen Label) Kas voor biologische teelt	85.536.712
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	286.867
Algemeen a)	90.821.551
w.v. Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels	41.141.345
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken	49.680.205
EIA	67.236.000
Landbouw	34.008.000
Tuinbouw	32.448.000
Visserij	780.000
Groen beleggen	295.022.572
Biologische landbouw	295.022.572
Groen Label Kassen b)	zie MIA/VAMIL
Duurzame stallen c)	zie MIA/VAMIL
Milieuvriendelijke investeringen	560.139
Investeringsbedragen in vissersvaartuigen	2.762.580
Totaal land- en tuinbouw en visserij	1.101.962.395

a) Niet specifiek in te delen naar sector, maar wel grotendeels ten behoeve van agrarische sector; b) MIA/Vamil is hoger dan bij Groen Beleggen;

c) MIA/Vamil is hoger dan bedragen van RVO voor duurzame stallen.

Bron: RVO en EZ, bewerking Wageningen Economic Research

Opmerkingen bij tabel 2.2

1. Tussen de regelingen en subsidies kan overlap bestaan. Daardoor kunnen investeringsbedragen niet altijd bij elkaar worden opgeteld. De mate van overlap tussen de verschillende regelingen en subsidies is moeilijk of niet te bepalen. Alleen bij Groen Label Kassen, Biologische landbouw en Duurzame stallen zijn investeringen aangemerkt als overlap met de MIA/Vamil omdat de eisen van Groen Beleggen scherper zijn gesteld dan bij MIA/Vamil. Het is dus aannemelijk dat investeringen die in aanmerking komen voor Groen Beleggen ook in aanmerking komen voor de MIA/Vamil-regeling. Daarom is gecorrigeerd voor de investeringen in Groen Label Kassen, Biologische landbouw bij Groen Beleggen. Op dezelfde wijze is gecorrigeerd voor de overlap tussen de investeringsbedragen bij duurzame stallen op basis van MIA/Vamil en RVO.
2. RVO schat dat de correctie van de investeringsbedragen voor de MIA/Vamil uitkomt op 33% in 2015. Hiervoor zijn de investeringsbedragen in tabel 2.1 gecorrigeerd. De reden hiervoor is dat sommige investeringen niet voldoen aan de criteria om in aanmerking te komen voor de MIA/Vamil en dus ook niet worden aangemerkt als duurzame investeringen.
3. Voor de EIA schat RVO dat in 2015 circa 22% van de aanvragen niet is goedgekeurd. Hiervoor is gecorrigeerd net als bij de MIA/Vamil.

4. Zoals al eerder genoemd, kan overlap bestaan tussen de verschillende regelingen en subsidies. Vooral de overlap tussen EIA en MEI is niet duidelijk en daarvoor is niet gecorrigeerd. Deze regelingen en subsidies zijn vooral voor glastuinders interessant.
5. De MIA mag niet worden gecombineerd met de EIA. De EIA mag wel worden gecombineerd met de Vamil-regeling. Hierdoor kan er overlap zijn tussen de EIA- en de Vamil-regeling. Hiervoor is niet gecorrigeerd.
6. De investeringen in het vervangen van asbesthoudende daken al dan niet in combinatie met het plaatsen van zonnepanelen zijn niet precies in te delen naar de verschillende sectoren, maar wel aannemelijk is dat genoemde investeringen grotendeels terecht komen in de agrarische sector.

In tabel 2.3 zijn de totale investeringen in de land- en tuinbouw weergegeven voor 2015. Deze zijn afgeleid uit het Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research. Het Bedrijveninformatienet is een representatieve steekproef van 1.500 primaire land- en tuinbouwbedrijven. Deze bedrijven vertegenwoordigen 99% van de totale productie (gemeten in Standaard Output). De totale investeringen zijn exclusief investeringen in grond, immateriële activa (quota), woningen en plantopstanden. Omdat de indicator DP01 alleen gebaseerd wordt op duurzame productiemiddelen en de regelingen/subsidies geen betrekking hebben op bovengenoemde uitzonderingen, worden die investeringen buiten beschouwing gelaten.

Tabel 2.3 Totaal investeringen a) in de Nederlandse land-, tuinbouw en visserij (x mln. euro) in 2015

Investeringen	
Investeringen bedrijfsgebouwen	1.351
Investeringen glasopstanden	183
Investeringen installaties	656
Investeringen inventaris	36
Investeringen machines en werktuigen	994
Investeringen overige duurzame goederen	97
Investeringen visserij	43
Totaal investeringen land-, tuinbouw en visserij voor DP01	3.359

a) exclusief investeringen in grond, immateriële activa, woningen en plantopstanden; raming voor visserij

Bron: Bedrijveninformatienet.

Invulling indicator DP01

Voor de invulling van de indicator DP01 zijn twee investeringsniveaus van belang. Zowel de totale investeringen (tabel 2.3), als de investeringen in duurzame productiemiddelen in de Nederlandse land- en tuinbouw en visserij waarvoor subsidies of fiscale aftrek is aangevraagd (tabel 2.2) zijn nodig om de juiste verhouding te kunnen berekenen.

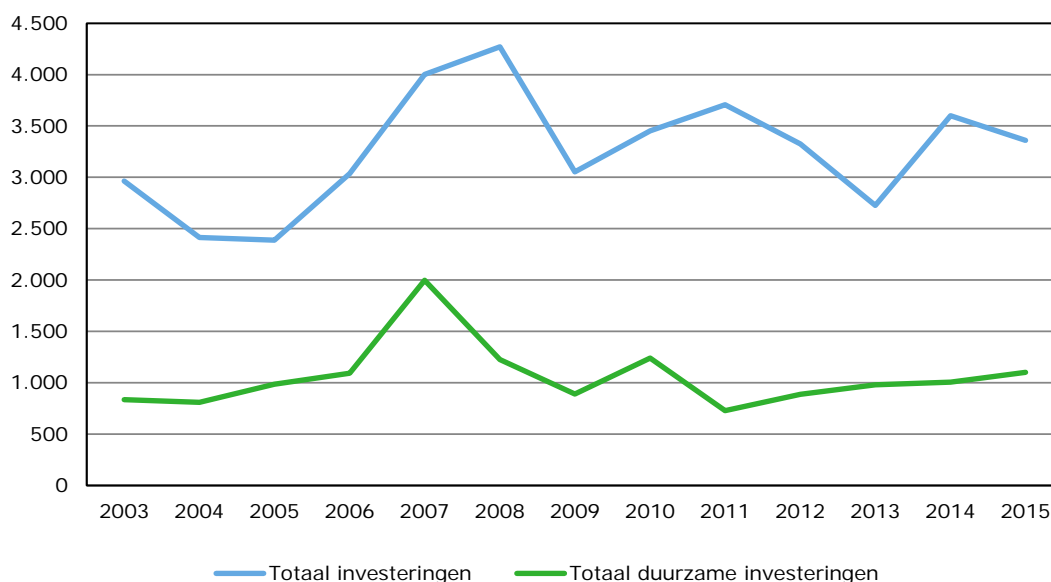
In tabel 2.4 is de uiteindelijke invulling van de indicator DP01 weergegeven. Het totale investeringsniveau in de land-, tuinbouw en visserij bedraagt 3,4 mld. euro in 2015. Daarvan waren de investeringen in duurzame productiemiddelen totaal 1,1 mld. euro in 2015; dat is 33% van de totale investeringen in genoemde sectoren. In de Rijksbegroting 2015 was een streefwaarde van 30% opgenomen.

Tabel 2.4 Invulling indicator DP01 op basis van investeringsgegevens in 2015 (x mln. euro)

	Mln. euro
Totaal investeringen land-, tuinbouw en visserij	3.359
Totaal duurzame investeringen	1.102
Verhouding	0,33

2.4 Ontwikkeling duurzame investering in de periode 2003-2015

In figuur 2.1 worden de totale investeringen in de land-, tuinbouw en visserij en de totale duurzame investeringen weergegeven voor de periode van 2003 tot en met 2015. In de tekst daarna is een toelichting gegeven op de belangrijkste ontwikkelingen per jaar. In bijlage 2 staan de overzichten met de totale bedragen.

Figuur 2.1 Totaal investeringen in de land-, tuinbouw, visserij en totaal duurzame investeringen (x mln. euro), 2003-2015

Periode tot en met 2008

In 2004 en 2005 waren de totale investeringen in de landbouw en visserij nog relatief laag. In 2007 stegen de investeringen in duurzame productiemiddelen flink, vooral door veel investeringen in Groen Label Kassen. De glastuinbouw had vooral in de beginjaren een groot aandeel in de investeringen in duurzame productiemiddelen, zoals Groen Label Kassen. Een toe- of afname van investeringen van de glastuinbouw had daardoor een grote invloed op de totale investeringen. In 2008 daalden de investeringen in duurzame productiemiddelen echter fors, vooral door lagere investeringen in Groen Label Kassen. De budgetclaim voor investeringen in kassen is in 2008 sterk afgenomen door strengere eisen en minder financieel voordeel. Eind 2007 zijn de eisen voor Groen Label Kassen al verscherpt. Daarom hebben glastuinbouwers in 2007 al op die aanscherping geanticipeerd, waardoor het investeringsniveau in 2007 extra hoog was. Voorgenomen investeringen werden vervroegd, waardoor het investeringsniveau in 2008 lager werd. Daarnaast is het financiële voordeel voor duurzamere kassen in 2008 afgenomen door een lager MIA-percentages en door aftopping van Vamil (in 2009 weer teruggedraaid). In 2008 is wel meer geld geïnvesteerd in de veehouderij, vooral duurzame melkveestallen. De investeringen in duurzame varkens- en kippenstallen namen iets af. Het aanscherpen van de eisen voor kassen, stallen en mobiele machines zorgde voor een daling van het aangevraagde investeringsbedrag voor duurzame productiemiddelen in 2008. De eisen voor bedrijfsmiddelen kunnen jaarlijks veranderen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2009

In 2009 zijn de investeringen in duurzame productiemiddelen verder gedaald tot iets onder het niveau van 2006, ondanks de nieuwe subsidieregeling voor fijnstofmaatregelen. Maar 2009 was financieel een erg moeilijk jaar voor de agrarische sector. Veel productprijzen waren laag, waardoor de inkomens in veel sectoren (vooral glastuinbouw en melkvee) matig tot slecht waren. Dat beperkte de ruimte voor investeringen. Ook de financiële crisis heeft negatieve gevolgen gehad voor de kredietverlening van

banken aan bedrijven. De eisen voor kredietverlening zijn versoepeld. Ondanks dat medio 2009 de voorwaarden voor het aanvragen van sommige subsidies zijn versoepeld, zijn de totale aangevraagde investeringsbedragen in 2009 toch gedaald.

2010

In 2010 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 13% gestegen ten opzichte van 2009, vooral door hogere investeringen in gebouwen, glasopstanden en installaties. De stijging van de duurzame investeringen was veel sterker (+39%) en kwam uit op ruim 1,2 miljard euro in 2010. Die toename kwam geheel voor rekening van de landbouwsector, die ruim 400 miljoen euro meer investeerde in duurzame productiemiddelen, voor een groot deel in duurzame stallen. De investeringen in duurzame stallen waren het hoogst op varkens- en pluimveebedrijven. Die bedrijven moesten vanaf 2013 voldoen aan strengere milieu- en welzijnseisen, tenzij de bedrijven hebben aangegeven voor 2020 te stoppen. De legsector moest bovendien al per 1-1-2012 geheel zijn overgeschakeld van traditionele kooihuisvesting naar alternatieve huisvesting vanwege het kooiverbod. De duurzame investeringen in de tuinbouw daalden met 20% tot circa 270 miljoen euro in 2010.

2011

In 2011 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 7% hoger dan in 2010, vooral dankzij meer investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Maar de duurzame investeringen zijn ruim 40% gedaald tot 727 miljoen euro in 2011. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd aanzienlijk minder geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen, volgens de huidige definitie. Alleen in de visserij waren de duurzame investeringen duidelijk hoger dan in 2010.

In de glastuinbouw zijn de duurzame investeringen gedaald onder invloed van de matig tot slechte financiële resultaten. In de landbouwsector zakten de duurzame investeringen in 2011 terug naar 550 miljoen euro. Dat de duurzaamheidsindicator DP01 in 2011 naar 20% is gedaald, komt vooral doordat minder is geïnvesteerd in duurzame stallen. De investeringen in duurzame varkens- en pluimveestallen daalden fors in 2011, terwijl de duurzame investeringen in melkveestallen iets stegen. Investerings zijn ook geremd door de slechte economische situatie in vooral de glastuinbouw, varkens- en leghennenhouderschap. Een andere verklaring voor de lagere duurzame investeringen in 2011 is het afschaffen van de crisismaatregelen die vanaf 2009 tijdelijk waren verhoogd. Ook veranderen jaarlijks de eisen voor de subsidieaanvragen, afhankelijk van de stand van de techniek en wettelijke verplichtingen.

2012

In 2012 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 12% gedaald tot 3,3 miljard euro. In bijna alle categorieën werd minder geïnvesteerd. Vooral aan installaties en machines/werktuigen werd minder geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2012 iets hoger. Relatief was de daling van de investeringen het grootst bij glasopstanden en de visserij. Daarentegen zijn de totale duurzame investeringen ruim 20% gestegen tot 886 miljoen euro in 2012. Vooral in de glastuinbouw werd meer geïnvesteerd in duurzame productiemiddelen. Ook in de landbouw namen de investeringen in duurzame productiemiddelen toe. Maar de duurzame investeringen in de visserij liepen hard terug in 2012, na de inhaalslag in voorgaande jaren. De landbouwsector was in 2012 verantwoordelijk voor circa twee derde van de totale duurzame investeringen. Daarbinnen zijn de investeringen in duurzame stallen van groot belang. Die duurzame investeringen zijn gestegen, vooral in pluimveestallen. Maar de investeringen in duurzame melkveestallen zijn in 2012 gedaald, na de hoge investeringen in de periode 2008-2011.

2013

In 2013 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 18% gedaald in vergelijking met 2012 tot 2,7 miljard euro. In de meeste categorieën werd minder geïnvesteerd. De grootste daling kwam voor rekening van bedrijfsgebouwen. In machines, werktuigen en installaties werd wel meer geld besteed. Alleen de investeringen in bedrijfsgebouwen en inventaris werden in 2013 iets hoger.

De totale duurzame investeringen zijn in 2013 met 10% gestegen tot bijna 1 miljard euro. De investeringen in duurzame stallen voor varkens en melkvee zijn sterk (+30%) gestegen. De varkenshouderij heeft begin 2013 nog aangegrepen om tijdig te voldoen aan de vermindering van de

ammoniakemissie. De melkveehouderij investeerde opnieuw in uitbreiding van de melkveestapel en gelijktijdige aanpassing aan duurzaamheidseisen. Daarentegen zijn de investeringen in duurzame pluimveestallen meer dan gehalveerd ten opzichte van 2012. Veel minder leghennenbedrijven hebben geïnvesteerd in nieuwe huisvestingsystemen nadat in 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan. Investerings in emissiearme land- en tuinbouwmachines vielen in 2013 weg, omdat die niet meer in aanmerking komen voor subsidies. In de glastuinbouw werd in 2013 bijna 10% meer geïnvesteerd in Groen Label Kassen. De duurzame investeringen in de visserij vielen verder terug naar een laag niveau, vooral doordat minder productiemiddelen in aanmerking komen voor subsidieregelingen.

2014

In 2014 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 31% hoger dan in 2013, vooral dankzij meer investeringen in gebouwen en installaties. Melkveebedrijven investeerden veel meer in nieuwe veestallen in aanloop naar de afschaffing van de melkquotering in 2015. Maar investeringen in bedrijfsgebouwen op varkens- en pluimveebedrijven namen sterk af in 2014, na de piek in de voorgaande jaren.

De totale duurzame investeringen in 2014 zijn 3% gestegen tot 1 miljard euro. Die toename is vooral te danken aan hogere investeringen in zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken. Zowel in de landbouw als de glastuinbouw werd iets minder geïnvesteerd in duurzaamheid. In de glastuinbouw werd in 2014 een derde minder geïnvesteerd in Groen Label Kassen. In de visserij zijn de duurzame investeringen echter meer dan verdubbeld. Binnen de landbouwsectoren zijn er duidelijke verschillen in ontwikkeling te zien. De melkveehouderij investeerde opnieuw fors in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen. De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2014 echter met 60%. In de voorgaande jaren (2011-2013) bedroegen de duurzame investeringen in duurzame varkensstallen gemiddeld 127 miljoen euro, vooral om te voldoen aan de eisen om de ammoniakemissie te verminderen. De investeringen in duurzame pluimveestallen daalden opnieuw (40%) tot het laagste niveau sinds 2006. Dat is te verklaren doordat de grote investeringsgolf in alternatieve huisvesting voor leghennen achter de rug is, sinds 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan.

2015

In 2015 zijn de totale investeringen in productiemiddelen 7% lager dan in 2014, vooral door minder investeringen in gebouwen, machines en werktuigen. Daarentegen zijn in 2015 de totale duurzame investeringen met 10% gestegen tot 1,1 miljard euro. Die toename is grotendeels te danken aan een verdrievoudiging van investeringen in Groen Label Kassen. Daarbinnen namen de investeringen in Groen Label Kassen voor biologische teelt het sterkst toe vergeleken met 2014. De hogere inkomens in de glastuinbouw in 2015 zorgden voor meer eigen middelen om de investeringen te financieren. Binnen de landbouwsectoren zijn er grote verschillen te constateren. Na de hoge investeringen in melkveestallen met toepassing van duurzaamheidseisen in 2014, is het investeringsniveau in 2015 met een derde gedaald. Veel melkveehouders pakten al in eerdere jaren de kans om de productiecapaciteit uit te breiden vooruitlopend op het verdwijnen van de melkquotering in april 2015. Bovendien gaven de lagere inkomens voor melkveehouders in 2015 minder ruimte voor investeringen. De duurzame investeringen in de varkenshouderij daalden in 2015 voor het tweede jaar op rij, in 2015 met een kwart tot 46 miljoen euro. Dat is 70% lager dan in de periode 2010-2013 met investeringen van gemiddeld 155 miljoen euro in duurzame varkensstallen, vooral om te voldoen aan de eisen voor vermindering van de ammoniakemissie vanaf 2013. Ook de slechte inkomens in 2014 en 2015 hebben daarna nieuwe investeringen afgeremd.

De investeringen in duurzame pluimveestallen stegen met 24 miljoen euro, na de dip in 2014. Daarmee is het investeringsniveau bijna terug op het langjarig gemiddelde. De hausse van investeringen in alternatieve huisvesting voor leghennen is al enige jaren voorbij, nadat in 2012 het verbod op traditionele kooihuisvesting is ingegaan. De inkomens van de leghennen- en vleeskuikenbedrijven zijn in 2015 gestegen, waardoor meer ruimte is voor nieuwe (vervangings)investeringen om de moderniteit op peil te houden en innovaties toe te passen. In de visserij zijn de duurzame investeringen meer dan verdubbeld. In 2015 zijn de investeringen in zonnepanelen al dan niet in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken opnieuw toegenomen, nu met 13% tot 91 miljoen euro.

2.5 Inschatting duurzame investeringen voor 2017

Voor de raming van de duurzaamheidsindicator begroting 2018 zijn voor de belangrijkste sectoren analyses gemaakt van de te verwachte economische ontwikkelingen. De volgende sectoren zijn nader uitgewerkt: glastuinbouw, opengrondstuinbouw, melkveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij en akkerbouw. Per sector zijn hierna kort de belangrijkste ontwikkelingen beschreven. Uitgebreide analyses en onderbouwing van de verwachtingen zijn in bijlage 3 weergegeven. De paragraaf is afgerond met een inschatting voor 2017 van de duurzame investeringen van de totale land- en tuinbouwsector. Vanwege het geringe aandeel in duurzame investeringen wordt de visserijsector niet beschreven. De inschatting is in april/mei 2017 opgesteld en gebaseerd op beschikbare data en informatie onder andere afkomstig uit de inkomensraming agrarische sectoren 2016, Agro Vertrouwensindex, Liquiditeitsmonitor melkveehouderij en de Barometer Agrarische Sectoren.¹ Deze informatie is terug te vinden op agrimatie.nl.

Glastuinbouw

De verwachting is dat het investeringsniveau van duurzame goederen in 2017 sterk zal toenemen. Dit beeld is enerzijds gebaseerd op de stijgende inkomens in de periode (2014-2016) waardoor er een betere financiële positie is ontstaan op de meeste bedrijven. Anderzijds is er de voorgaande jaren weinig nieuwbouw/vervanging geweest, waardoor de sector nu extra moet investeren. Momenteel worden er ten opzichte van eerdere jaren veel kassen gebouwd of vernieuwd en wordt hier en daar ook extra land gekocht voor toekomstige uitbreidingen. Deze ontwikkeling vindt zowel in de sierteelt als in de glasgroenten plaats. Bij deze eerste groep gaat het veelal om enkele hectares terwijl in de laatste groep het veelal om tientallen hectares tegelijk gaat. Bij tegenvallende prijsontwikkelingen gedurende dit lopende jaar zal het tempo waarin investeringen worden gedaan wellicht weer wat worden getemperd. De marktomstandigheden zijn in de eerste maanden van 2017 niet al te gunstig. Bij Floraholland is de omzet van de in Nederland geteelde bloemen en planten de eerste maanden beperkt gestegen. In de glasgroenten zijn de prijzen tot en met week 15 gemiddeld hoger dan een jaar geleden. Tegenover de over het algemeen hogere prijzen staan in vele gevallen een veel lagere productie waardoor de eerste maanden van het jaar qua opbrengst achterblijven bij vorig jaar. Uiteraard moet het seizoen nog verder op gang komen en is het afwachten wat de verdere ontwikkelingen zullen zijn.

Opengrondstuinbouw

Voor de opengrondstuinbouw als totaal wordt voor 2016 een lager inkomen uit bedrijf verwacht. Bloembollentelers en vollegrondsgroentetelers zien hun inkomen dalen, terwijl voor boom- en fruitkwekers wel een inkomensverbetering wordt geraamd. Voor 2017 is het vertrouwen onder ondernemers ten opzichte van eind 2016 iets gedaald. Deze daling is te verklaren doordat men verwacht dat de kosten zullen gaan stijgen en dat de productie lager uit zal vallen dan dat men bij de vorige meting aan had gegeven. Wel is men positiever over de opbrengstprijzen. Ook over de omzet is men positiever. De winst wordt al met al wat lager ingeschat. Fruittelers, en met name appelteelers, vrezen dat hun oogst voor dit jaar tegen zal vallen in verband met de late vorstperiode. Per saldo is de verwachting dat er licht minder geïnvesteerd zal worden in 2017.

Melkveehouderij

Het saldo per melkveebedrijf ligt over de eerste 4 maanden van 2017 hoger dan het voorgaande jaar en ligt uiteindelijk boven het langjarig gemiddelde. De melkprijs is in de 2e helft van 2016 aanzienlijk gestegen maar is over de eerste 4 maanden van 2017 stabiel. De voerkosten liggen begin 2017 3,5% boven het langjarig gemiddelde. Voor de duurzame investeringen zijn vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van verleende bouwvergunningen vertoont vanaf 2008 een dalende trend. De meeste stallen zijn anno 2017 reeds in aanbouw of gebouwd. Mede door het fosfaatreductieplan is de verwachting voor 2017 dat de totale duurzame investeringen in de melkveehouderij stabiel tot dalend zullen zijn.

Varkenshouderij

Varkenshouders zagen hun inkomen in 2016 fors stijgen ten opzichte van 2015. Het gemiddelde inkomen steeg naar 107.000 euro per onbetaalde arbeidskracht, tegen 21.000 euro negatief in 2015.

¹ Onderzoek en tekst zijn afgesloten voor het uitbreken van de Fipronil-crisis.

Zowel de biggen- als de vleesvarkensprijs steeg in 2016. Een belangrijke stimulans voor de hogere prijzen was de sterk gestegen vraag naar varkensvlees vanuit China. De gemiddelde inkomens in de varkenshouderij stijgen hiermee tot een niveau dat niet eerder is gehaald.

De varkenshouderij heeft een goed eerste kwartaal van 2017 achter de rug. De biggenprijzen kwamen in april ruim boven de 60 euro. De vleesvarkensprijzen begonnen het jaar op een voldoende niveau en maart/april begonnen de prijzen te stijgen. Het saldo van de vleesvarkensbedrijven is in het eerste kwartaal van 2017 bijna 10.000 euro hoger dan dezelfde periode vorig jaar. De vleesvarkensprijzen zijn 23% gestegen en de prijs van de aangekochte biggen is 46% hoger dan in het eerste kwartaal van 2016. De voerkosten zitten in een stijgende lijn, maar zijn gemiddeld iets lager dan het eerste kwartaal van 2016. Dankzij de verdere stijging van de biggenprijzen is het saldo op de zeugenbedrijven in het eerste kwartaal van 2017 opnieuw toegenomen en ligt circa 100.000 euro hoger dan in 2016. De verwachtingen voor 2017 liggen hiermee voor de zeugenhouderij en vleesvarkenshouderij opnieuw boven het langjarig gemiddelde saldo.

In 2017 zal het investeringsniveau naar verwachting verder toenemen omdat de prijsverwachtingen gunstiger zijn en na verloop van tijd ook vervangingsinvesteringen nodig zijn. Ook zal een aantal bedrijven zich verder willen ontwikkelen waarvoor uitbreidingsinvesteringen nodig zijn.

Legpluimveehouderij

Voor 2016 zijn de inkomens van leghennenbedrijven lager geraamd door lagere opbrengsten en iets hogere kosten. Het inkomen uit bedrijf is in 2016 met 30.000 euro gedaald naar 37.000 euro per onbetaalde aje. Dat is duidelijk slechter dan het gunstige inkomensniveau in 2015. De lagere opbrengsten zijn vooral het gevolg van de lagere eierprijzen in 2016. Het aanbod is toegenomen en de afzet is moeilijker geworden. Voor de leghennenhouderij is 2017 matig begonnen. In het eerste kwartaal van 2017 is het saldo verder verslechterd vergeleken met hetzelfde kwartaal in 2016. Het totale saldo in het eerste kwartaal is bijna 43.000 euro lager dan het voorgaande jaar door 13% lagere opbrengsten en 2% hogere toegerekende kosten. Dat saldo is 30% lager dan het langjarig gemiddelde. De verwachtingen voor de rest van dit jaar zijn matig door de hogere eierproductie in de EU. De grootste groeier is Spanje met een geraamde toename van circa 10% in 2016. De export naar derde landen blijft moeizaam. Onder andere uit Oekraïne en de Verenigde Staten komen veel kooieieren voor lagere prijzen op de wereldmarkt. De zomerperiode is traditioneel ook niet gunstig voor de eierprijzen. Voor geheel 2017 wordt een lager inkomen verwacht, vooral door lagere eierprijzen. Daarbij zullen ook de voerkosten iets hoger zijn dan in 2016.

In het lopende jaar 2017 zal de financiële situatie niet verbeteren waardoor de investeringen verder onder druk komen. De investeringen zullen zich in de meeste gevallen beperken tot de noodzakelijke vervangingsinvesteringen en investeringen in mestdroging. Ook investeringen in digitalisering van voer-, klimaat- en administratiesystemen ondersteunen een duurzame pluimveehouderij. In het beleid staat de uitstoot van fijnstof sterk in belangstelling vanwege de schadelijke invloed op de gezondheid van omwonenden van pluimveebedrijven. De overheid wil pluimveehouders verplichten om de fijnstof uitstoot uit bestaande stallen binnen tien jaar te halveren. Voor nieuwe stallen zal een reductie-eis van 70% gelden. Daarvoor zijn forse investeringen nodig in nieuwe innovatieve oplossingen.

Vleeskuikenhouderij

Voor 2016 is het inkomen gemiddeld 19.000 euro per bedrijf lager geraamd en gedaald naar 94.000 euro per onbetaalde aje doordat de opbrengsten iets meer dalen dan de kosten. De opbrengsten dalen door ruim 3% lagere prijzen. Een aantal bedrijven is door de grote vraag in de markt overgestapt naar conceptkuikens die langzamer groeien en meer ruimte nodig hebben. De voerprijzen zijn 5% lager dan voorgaand jaar. Het geraamde inkomen bedraagt ondanks de daling nog ruim het dubbele van het langjarig gemiddelde. Het nieuwe jaar is voor de vleessector teleurstellend begonnen met lage opbrengstprijzen. In het eerste kwartaal van 2017 is het totaalsaldo 26.000 euro lager dan vorig jaar, door 6% lagere opbrengsten bij vrijwel onveranderde toegerekende kosten. Het kwartaalsaldo ligt daardoor ook bijna 30% onder het langjarig gemiddelde van 2007-2016. Naar verwachting zal in 2017 de productie van pluimveevlees in de EU stabiel blijven waardoor de prijzen niet verder zullen dalen of licht stijgen als geen nieuwe vogelgriepuitbraken volgen. Maar in Nederland zal de productie van pluimveevlees verder afnemen, doordat vleeskuikenhouders zich meer richten op

duurzamere varianten van pluimvee. Daar is ook meer vraag naar omdat veel supermarkten hun aanbod verduurzamen. De voerkosten zijn intussen wel gestegen. In het eerste kwartaal van 2017 waren de voerprijzen 2% hoger dan vorig jaar. Naar verwachting zal in 2017 de prijsverhouding ongunstiger zijn dan vorig jaar waardoor het saldo en inkomen van vleeskuikenbedrijven in het lopende jaar ook lager zullen zijn dan vorig jaar. Voor 2017 wordt een daling verwacht van de totale investeringen mede door de verwachte lagere inkomens in het lopende verslagjaar.

Akkerbouw

De bruto-investeringen schommelden in de periode 2013-2015 rond de 90.000 euro. In 2015 werd ongeveer een derde hiervan geïnvesteerd in grond. Het inkomen uit bedrijf kende in 2014 een sterke daling, waarna het in 2015 en 2016 (raming) weer aantrok tot circa 60.000 euro per onbetaalde aje. De herstelde inkomens geven ruimte voor investeringen. Hoe de financiële resultaten voor 2017 zullen uitvallen is op basis van de eerste maanden van 2017 nog niet in te schatten. Het groeiseizoen is pas net op gang gekomen. De productie van de gewassen wordt sterk bepaald door de weersomstandigheden tot de oogstperiode. De prijsvorming van de meeste akkerbouwgewassen wordt bepaald door de marktsituatie in Europa of zelf op mondiaal niveau. De tarweproductie voor het seizoen 2017-2018 wordt door de FAO lager geraamd dan het jaar ervoor. Daar tegenover staan hogere voorraden. De termijnmarkt noteert in het voorjaar iets hogere prijzen dan verleden jaar. De tarweprijs kan daardoor gunstiger uitpakken dan in 2016. Het areaal aardappelen in de belangrijkste Europese aardappel producerende landen neemt volgens de NEPG met ongeveer 3 tot 4% toe. De verwerkingscapaciteit voor aardappelen is sterk uitgebreid, om te kunnen voldoen aan de vraag van buiten Europa. Of de areaaltoename ook leidt tot een hogere productie is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens het groeiseizoen. Met ingang van 2017 is het suikerquotum afgeschaft. Dit heeft tot een forse uitbreiding van het areaal bieten geleid. Wat het effect hiervan is op het prijsniveau is moeilijk te voorspellen. Bovenstaande ontwikkelingen wijzen er op dat de investeringen in de akkerbouw in 2017 op hetzelfde niveau uitkomen, dan wel licht kunnen toenemen ten opzichte van 2016.

Totaal

In de glastuinbouw wordt weer volop geïnvesteerd in productiemiddelen vanwege de goede financiële resultaten van de afgelopen paar jaren. In de opengrondstuinbouw is de verwachting dat per saldo er licht minder geïnvesteerd zal worden. Voor de melkveehouderij is de verwachting dat, mede door het fosfaatreductieplan, de totale duurzame investeringen stabiel tot dalend zullen zijn. Voor de varkenshouderij zal het investeringsniveau naar verwachting dit jaar verder toenemen, omdat de prijsverwachtingen gunstiger zijn en na verloop van tijd ook vervangingsinvesteringen nodig zijn. Ook zal een aantal bedrijven zich verder willen ontwikkelen waarvoor uitbreidingsinvesteringen nodig zijn. Voor de pluimveehouderij is de verwachting dat in het lopende jaar de financiële situatie niet zal verbeteren waardoor de investeringen verder onder druk komen te staan. De investeringen zullen zich in de meeste gevallen beperken tot de noodzakelijke vervangingsinvesteringen en investeringen in mestdroging. Voor de vleeskuikenhouderij wordt een daling verwacht van de totale investeringen mede door de verwachte lagere inkomens in het lopende verslagjaar. Tot slot worden in de akkerbouw verwacht dat het investeringsniveau gelijk en mogelijk iets hoger uitkomt dan in 2016 vanwege inkomensstabilisatie op een voor de sector goed niveau. Wel is dat op dit moment onzeker omdat het groeiseizoen pas net is begonnen.

Samenvattend zullen de investeringen in 2017 waarschijnlijk hoger uitkomen dan in 2016. Vooral de investeringen in de glastuinbouw en de veehouderij dragen bij aan de duurzame investeringen. In deze sectoren is het economisch klimaat gunstig voor wat betreft de glastuinbouw en varkenshouderij. In de Rijksbegroting 2016 is als raming van het aandeel duurzame investeringen een percentage van 27% opgenomen.² De inschatting voor 2017 is dat dit percentage zal stijgen en rond de 30% zal uitkomen; iets lager dan definitieve percentage voor 2015 zijnde 33%.

² http://www.rijksbegroting.nl/2016/voorbereiding/begroting,kst212225_6.html

Literatuur en websites

Blokland, P.W., K. de Bont en M. Hoogeveen. 2009. *Nota Duurzaamheidsindicatoren begroting 2010*. LEI Wageningen UR, Den Haag.

RVO/Agentschap NL. 2016. *MIA/Vamil: Jaarverslag 2015*.
<http://www.jaarverslagenrvo.nl/miavamil>

RVO/Agentschap NL. 2016. *Energie Investeringsaftrek (EIA): Jaarverslag 2015*.
<http://www.jaarverslagenrvo.nl/eia>

RVO/Agentschap NL. 2016. *Groen Beleggen: Jaarcijfers Groen Beleggen 2015*.
<http://www.rvo.nl/sites/default/files/2016/03/Jaarcijfers%20Groen%20Beleggen%202015.pdf>

RVO/EZ. 2017. *Overzicht regelingen en subsidies ministerie van Economische Zaken 2015*. Den Haag, Economische Zaken. Microsoft Excelbestand 28 maart 2017.

Voor diverse subsidieregelingen van het Ministerie van EZ, zie <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen>

Websites

www.agrimatie.nl

www.rijksbegroting.nl/2016/voorbereiding/begroting,kst212225_6.html

www.rvo.nl

Bijlage 1 Geselecteerde codes en bedrijfsmiddelen op de Milieulijst 2015 MIA/Vamil

B 2110	Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur
B 2111	Kas voor biologische teelt
F 2112	Groen Label Kas voor biologische teelt of milieuvriendelijke productie met Milieukeur
A 2113	Groen Label Kas
B 2200	Proefstal
A 2201	Stal voor biologische melk- of pluimveehouderij met vermindering van de ammoniakemissie
A 2210	Duurzame melkveeststal
A 2211	Duurzame vleeskalver- of vleesveeststal
A 2220	Duurzame varkensstal
A 2230	Duurzame pluimveeststal
A 2290	Duurzame konijnen-, eenden- of kalkoenenstal
G 2235	Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen
B 2219	Permanente afdekinstallatie voor kuilvoerplaatsen
A 2321	Spuitmachine voor plaatsspecifiek toedienen van gewasbeschermings- of loofdodingsmiddelen met driftbeperkend of middelbesparend systeem
B 2322	Apparatuur voor plaatsspecifiek verzorgen van landbouwgewassen
E 2325	GPS/GIS-systeem voor precisielandbouw
F 2650	Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof
F 3310	Duurzaam vaartuig
F 6390	Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels (aanpassing van bestaande voorziening)
C 6400	Fotovoltaïsch zonne-energiesysteem in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken, goten of gevels

Bijlage 2 Overzicht duurzame investeringen 2005-2015

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
MIA/Vamil	453,5	640,8	1.376,6	442,5	581,1	967,2	525,9	665,7	645,8	602,6	736,4
Landbouw	162,4	230,1	253,3	344,3	383	779,3	444,0	483,5	500,5	445,5	389,3
w.v. Proefstal	0,6	1,9	0,6	9,7	12,3	21,4	9,6	9,7	16,9	18,3	4,6
Stal voor biologische veehouderij	4,5	3,8	8,7	7,0	7,1	15,4	10,4	4,0	2,8	5,6	4,1
Duurzame melkveestal a)	1,9	4,7	5,1	95,4	100,7	161,3	167,1	110,8	143,7	178,3	116,6
Duurzame vleeskalverenstal	-	-	-	-	-	4,2	3,6	2,2	3,0	3,5	4,2
Duurzame varkensstal a)	99,6	146,3	161,7	158,9	171,3	237,8	115,8	115,6	149,9	61	46,0
Duurzame pluimveestal a)	24,3	26,5	47,5	46,7	62,1	190,1	65,2	108,2	50,4	30,8	54,7
Duurzame eenden- of kalkoenstal	0,4	0,3	0,2	-	1,2	-	1,2	2,5	0,6	1,3	0,7
Stofemissiereducerende technieken voor pluimveestallen	-	-	-	-	0,2	-	1,7	0,3	0	0,3	0,4
Mestverwerkingsinstallatie met terugwinning van fosfaat en stikstof	-	-	-	-	-	10,8	17,1	14,5	33	4,8	8,6
Kleinschalige mestvergisting op boerderijniveau	-	-	-	-	-	-	0,3	0,3	-	-	-
Visserij	0,6	0,3	5,1	3,8	10,3	5,7	19,5	2,9	1,2	0,5	25,1
w.v. Duurzaam vaartuig	-	-	-	-	0,6	0,1	8,6	0,5	1,2	0,5	25,1
Zeeviskwekerij	0,6	0	0,6	0,2	-	-	-	-	-	-	-
Visgeleidingssysteem	-	-	-	0,4	-	0,5	1,1	0,1	-	-	-
Mosselhangcultuur	-	-	0,2	0,5	0,9	-	-	0,1	-	-	-
Mosselzaadinvanginstallatie	-	-	-	2,2	7,1	3,7	7,0	2,2	-	-	-
Schaal- of schelpdierkwekerij	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zegenvisinstallatie op een bestaand visserijschip b)	-	0,3	2,2	-	1,3	1,2	1,9	-	-	-	-
Zoetwatervis kwekerij	-	-	2,0	0,4	-	-	-	-	-	-	-
Hydrorig-vleugel- of pulskorvisinstallatie op een bestaand visserijschip	-	-	-	-	0,3	0,2	1,0	-	-	-	-
Tuinbouw	290,5	410,4	1.118,2	94,5	188,4	182,3	62,4	89,5	94,5	76,5	231,2
w.v. Groen Label Kassen	282,1	397,3	1.009,0	75,6	180,6	168,6	55	83,4	79,8	47,8	108,8
Kas voor biologische teelt c)	-	-	-	-	1,0	0,8	0,8	0,2	10,9	12,0	85,5
Kas voor milieuvriendelijke productie met Milieukeur	-	-	-	-	-	2,7	2,4	3,2	0,1	0,2	0,3

a) Tot en met 2007 ammoniakarme rundveestal respectievelijk ammoniakarme varkensstal respectievelijk ammoniakarme en diervriendelijke pluimveestal

b) Tot en met 2008 single- of twinrigvisinstallatie op bestaand schip

c) vanaf 2011 inclusief Groen Label

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Algemeen (vanaf 2012)								89,8	49,6	80,1	90,8
w.v. Emissiearme land-, tuin-, of bosbouwmachine								66,3	-	-	-
Vervanging asbesthoudende daken, dakgoten of gevels								19,9	33,9	38,4	41,1
Zonnepanelen in combinatie met vervanging van asbesthoudende daken								3,5	15,7	41,7	49,7
EIA d)	113,6	390,8	345,1	163,8	62,9	58,0	87,7	115,3	153,7	154,2	67,2
Landbouw	25,6	134,2	41,3	19,6	18,6	34,4	49,0	49,3	72,2	76,4	34,0
Glastuinbouw	88,0	256,6	303,8	144,2	44,2	23,6	38,6	54,8	75,5	61,4	32,4
Visserij	-	-	-	-	-	-	-	11,2	5,9	16,5	0,8
Groen beleggen	418,2	59,5	119,3	493,4	85,3	97,7	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Biologische landbouw	38,4	49,3	93,3	110,3	85,3	97,7	zie MIA	11,4	92,4	117,7	295,0
Groen Label Kassen	379,8	zie MIA	zie MIA	383,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Gesloten kas	-	10,2	26,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Melkveestallen MDV	-	-	-	-	-	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
IRE e)	-	-	16,9	15,6	18,4	11,2	20,8	12,0	-	-	-
MEI	-	-	96,8	91,3	85,5	52,3	34,0	31,3	13,5	13,6	-
Luchtwaters	-	-	44,0	11,4	56,3	9,7	-	-	-	-	-
Duurzame stallen	-	-	-	7,1	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA	zie MIA
Fijnstof	-	-	-	-	0,6	0,7	14,8	-	18,2	18,4	-
Milieuvriendelijke investeringen e)	-	-	-	-	-	42,9	42,9	50,0	55,2	96,7	0,6
Investeringen in vissersvaartuigen	-	-	-	-	-	0,5	0,8	-	-	2,0	2,8
Totaal duurzame investeringen	985,3	1.091,1	1.998,7	1.225,1	890,0	1.240,1	726,9	885,7	978,6	1.005,2	1.102,0

d) vanaf 2012 inclusief visserij

e) vanaf 2013 is IRE ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen

Verantwoording berekeningen

Voor de jaren 2005-2006 zijn geen gegevens van de IRE, MEI en Luchtwassers beschikbaar. Het is mogelijk dat deze of andere investeringssubsidies openstonden voor ondernemers. Hiermee is echter geen rekening gehouden vanwege de dataverkrijging.

2005

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2005. Dit is een schatting. In het jaarverslag wordt geen melding van het correctiepercentage gemaakt. De schatting is gebaseerd op het jaar 2002 en de jaren 2006 en 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 20% in 2005.
3. Voor 2005 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Groen Beleggen hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Groen Belegging investeringen te verminderen met de MIA/Vamil investeringen.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2006

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2006.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2006.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terug komt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2007

1. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2007.
2. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 30% in 2007.
3. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terug komt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
4. De post Biologische landbouw van Groen Beleggen is gecorrigeerd met de post Skal-stal van de MIA/Vamil. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2008

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor 2008 waren de aanvragen voor Groen Label Kassen bij Groen Beleggen hoger dan bij de MIA/Vamil. De overlap tussen deze regelingen is gecorrigeerd door de Groen Belegging investeringen te verminderen met de MIA/Vamil investeringen.

2009

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag.
Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Duurzame stallen.

2010

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap in Groen Label Kassen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.
Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Melkveestallen MDV en Duurzame stallen.

2011

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Voor de overlap van investeringsbedragen tussen de MIA/Vamil-regeling en Groen Beleggen is gecorrigeerd. Verondersteld is dat het investeringsbedrag van Groen Label Kassen van Groen Beleggen terugkomt in het MIA/Vamil investeringsbedrag. Een vergelijkbare correctie is gemaakt voor investeringen in Biologische landbouw en Duurzame stallen. Zie ook punt 1 bij tabel 2.2.

2012

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 29% in 2012.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 25% in 2012.
4. Vanaf 2012 is bij MIA/Vamil onder hoofdstuk Algemeen een aantal investeringscategorieën opgenomen die niet goed zijn in te delen naar sector, te weten emissiearme land-, tuinbouw- en bosbouwmachines, vervanging van asbesthoudende platen en plaatsing van zonnepanelen.

2013

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 30% in 2013.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2013.
4. IRE is vanaf 2013 ondergebracht bij Milieuvriendelijke investeringen.

2014

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 25% in 2014.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 23% in 2014.

2015

1. Zie voor belangrijkste opmerkingen bij tabel 2.2.
2. Het correctiepercentage voor de MIA/Vamil bedroeg 33% in 2015.
3. Het correctiepercentage voor de EIA bedroeg 22% in 2015.

Tabel B2.1 Overzicht totaal investeringen in de land-, tuinbouw en visserij en totaal duurzame investeringen (x mln. euro), 2005-2015

Investerings	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totaal investeringen	2.388	3.037	4.001	4.271	3.054	3.453	3.705	3.298	2.727	3.601	3.359
Totaal duurzame investeringen	985	1.091	1.999	1.225	890	1.240	727	886	979	1.005	1.102
Verhouding	0,41	0,36	0,50	0,29	0,29	0,36	0,20	0,27	0,36	0,28	0,33

Bijlage 3 Inschattingen per sector

Glastuinbouw

Inkomens de afgelopen 3 jaar verbeterd

Het inkomen van de glastuinbouw is in 2016 naar verwachting toegenomen. De raming die eind 2016 door Wageningen Economic Research is uitgebracht gaf aan dat glastuinbouwondernemers een goed jaar achter de rug hebben. Er is een gemiddeld inkomen per onbetaalde arbeidsjaar eenheid (oaje) van zo'n 230.000 euro geraamd voor een glastuinbouwbedrijf. Dit is opnieuw een verbetering ten opzichte van een jaar eerder. Toen was het inkomen een kleine 200.000 euro. Voor de glastuinbouw is dit het derde jaar in successie dat de inkomens een stijgende lijn vertonen.

De spreiding tussen de inkomens is blijvend groot. Zo hebben 20% van de bedrijven een inkomen boven de 320.000 euro maar is er ook een even grote groep bedrijven die een lager inkomen hebben dan 29.000 euro. Vorig jaar lagen deze grenzen nog bij 266.000 en 23.000 euro. Bij de glasgroentebedrijven daalde het geraamde inkomen iets. Maar bleef een gemiddelde van 313.000 euro nog altijd hoog, gezien eerdere jaren in dit decennium. De snijbloemenbedrijven zetten hun stijgende lijn voort. In 2016 is het geraamde inkomen 59.000 euro hoger dan een jaar eerder. Ook de pot- en tuinplantenbedrijven deden het een stuk beter dan het vorige jaar. Het inkomen (per oaje) komt naar verwachting uit op 189.000 euro gemiddeld. Een toename van 71.000 euro. De hogere inkomens hebben te maken met de nog altijd relatief lage energiekosten. Daarnaast speelde mee dat in de zomerperiode de Nederlandse prijzen voor vruchtgroenten niet zo'n grote dip kenden als gebruikelijk, mede door het uitvallen van tientallen hectaren vernielde kassen door hagel in zuidoost Nederland. Daarnaast kwam de Spaanse productie wat later op gang door een warme nazomer. In de sierteelt behaalde de bloemenveiling in veel maanden een hogere omzet dan een jaar eerder. Vooral in de maanden februari (Valentijn), mei (Moederdag) en augustus waren er positieve uitschieters in de veilingomzet (Agrimatie.nl).

Kaspositie verder toegenomen en afname van faillissementen zet door

Door de sterk verbeterde inkomens is de liquiditeitspositie eind 2016 sterk verbeterd. De liquiditeitspositie van glastuinbouwbedrijven is door het FES-model van Wageningen Economic Research eind 2016 berekend. Hoewel dit uiteraard een momentopname betreft, kan worden gesteld dat het aantal bedrijven met betalingsproblemen verder is gedaald. In 2014 hadden ongeveer 40% van de bedrijven problemen terwijl het eind 2015 ging om ongeveer 25% van de bedrijven. Eind 2016 waren er nog 15% van de bedrijven die een negatieve kasstroom kenden. Bij de pot- en perkplanten bedrijven waren er de minste zorgen (11%) over de liquiditeitspositie, bij de snijbloemenbedrijven de meeste (18%).

Ook aan het aantal faillissementen is te merken dat het beter gaat in de sector. In 2013 waren er in de categorieën; teelt van eenjarige gewassen, teelt van meerjarige gewassen en de teelt van sierplanten gezamenlijk nog 94 faillissementen. In 2014 en 2015 lag dit aantal op ongeveer 45. In 2016 is dit aantal gedaald naar 19 bedrijven. Ook als de eerste vier maanden van het jaar 2017 in ogenschouw wordt genomen, blijkt dat er opnieuw minder bedrijven faillissement hebben aangevraagd. In 2015 gingen in de eerste vier maanden nog 13 bedrijven failliet. In 2016 was dit gedaald naar 9 en in 2017 waren er slechts 4 bedrijven die hun bedrijf moesten sluiten (www.statline.cbs.nl).¹

Opnieuw daalt financieringsvolume en stijgt spaarvolume glastuinbouw

Bij de Rabobank is in 2016 het financieringsvolume opnieuw teruggelopen. In totaal had de Rabobank in 2016 zo'n 4,5 miljard euro uitstaan in de sector. Een daling ten opzichte van 2015 van 13%. In de periode 2010-2016 daalde het financieringsvolume met 37% waarbij de daling de laatste twee jaar het grootste was. De Rabobank heeft nog niet iets meer uitstaan bij de glasgroentebedrijven dan dat financieren in sierteeltbedrijven. Het spaarvolume is opnieuw gestegen tot in totaal 1,7 miljard euro.

Sierteeltbedrijven hebben inmiddels bijna een miljard euro aan spaargeld. De glasgroentebedrijven nemen het andere deel voor haar rekening. Door de verbeterde bedrijfsresultaten van de afgelopen jaren hebben bedrijven geld afgelost en daarnaast hun liquiditeit verbeterd en financiële buffers aangelegd, zo kan worden geconcludeerd uit deze cijfers.

Ondanks de betere financiële situatie merkte de Rabobank begin april 2017 nog geen duidelijke stijging in de financieringsaanvragen (hortipoint.nl). Hoewel geld lenen zeer goedkoop is geworden wees de Rabobank zelf op de hoge drempels voor het bemachtigen van een kredietfaciliteit bij Rabobank. Zo moet er een startkapitaal zijn, moet het bedrijf eigen vermogen in de investering steken en worden er eisen gesteld aan de financiële stabiliteit van de onderneming. Diezelfde bank gaf ruim een maand later toch aan meer aanvragen te ontvangen (AD,2017). Ruud Huirne van de Rabobank gaf aan dat ondernemers hun kassen moderniseren om een hogere opbrengst te realiseren, bijvoorbeeld met betere en zuinigere verlichting. Daarnaast worden flink wat kassen uitgebreid. In dit zelfde artikel schat voorzitter Nico van Ruiten van tuindersorganisatie LTO Glaskracht dat er in Nederland dit jaar zo'n 300 ha aan nieuwe kassen bij komt. Dat is, volgens hem, fors meer dan de circa 80 ha die tijdens de afgelopen crisisjaren, van 2009 tot 2015. Ook andere signalen wijzen in die richting. Kassenbouwers geven aan dat financiering van projecten makkelijker is geworden en dat ze het werk nauwelijks aan kunnen (Financieel Dagblad, 2017). Dit mede omdat het risico over meerdere banken wordt gespreid.

Cijfers van het CBS lijken deze ontwikkeling te ondersteunen. Hoewel er geen cijfers zijn over het aantal hectare dat wordt gebouwd zijn er sinds twee jaar wel voorlopige gegevens over de waarde van ontvangen orders, begonnen bouwwerken, bouwwerken in uitvoering, gereedgekomen bouwwerken, nog niet begonnen bouwwerken, nog te produceren bouwwerken en de waarde van de opgeleverde bouwwerken. Op al deze onderdelen is in 2016 de waarde gestegen (www.statline.cbs.nl). Voor 2017 zijn alleen de eerste 2 maanden beschikbaar en kunnen nog geen conclusies aan worden verbonden. Bij deze cijfers over kassenbouw moet worden aangetekend dat er ook een deel van de kassen opnieuw wordt gebouwd vanwege de vernietigende hagelschade halverwege 2016.

Vertrouwen bij glastuinbouwondernemers hoog

Uit de Agrovertrouwensindex blijkt dat ondernemers uit de glastuinbouw vol vertrouwen zijn over de situatie op hun bedrijf. Bij de laatste meting over het eerste kwartaal van 2017 hebben deze ondernemers het meeste vertrouwen in hun onderneming van alle agrarische sectoren. Met name de huidige situatie op het bedrijf wordt als positief ervaren. Maar ook over de middellange termijn zijn er meer ondernemers positief over hun bedrijfsvoering dan dat er negatief zijn. Wel zijn ondernemers over de komende 12 maanden iets minder positief dan een kwartaal geleden. Hoewel de index nog positief is, verwachten ze dat de kosten zullen toenemen (www.agrimatie.nl). Ook uit de Nederlandse GlastuinbouwScanner blijkt dat ondernemers in de glastuinbouw weer meer willen uitbreiden. In 2016 gaf, over alle sectoren heen, 10% aan te willen uitbreiden. Bij glasgroentetelers zegt 14% te willen uitbreiden. Dit is 11% bij potplantenbedrijven en bijna 8% bij de snijbloemen bedrijven. Bij de tuinplantenbedrijven is het animo een stuk lager (www.agridirect.nl).

Voorzichtigheid geboden over resultaten in 2017

De marktomstandigheden zijn in de eerste maanden van 2017 niet al te gunstig. In de sierteelt is de omzet bij Floraholland een goede indicatie van hoe het met de primaire sector is gesteld. Bij Floraholland is de omzet van de in Nederland geteelde bloemen en planten beperkt gestegen. De omzettoename bedroeg 1,6%. Deze is met name ingegeven door een betere prijsvorming (6,5%) bij een lagere hoeveelheid verkochte producten (-4,6%). Met name bij snijbloemen waren de verkochte aantallen lager (-5%). De gemiddelde prijs nam harder toe waardoor de omzet net boven dat van vorig jaar uit kon komen. Bij de kamerplanten bleef het verkochte aantal stuks nagenoeg gelijk en steeg de gemiddelde prijs met 1,7%. Het verkochte aantal tuinplanten daalde met bijna 3%. Door een prijsstijging van 10% was de omzet bijna 7% hoger.

In de glasgroenten zijn de prijzen tot en met week 15 hoger dan een jaar geleden. Uiteraard zijn hierop uitzonderingen te noemen. Zo is de prijs van aubergine en die van groene paprika's lager dan vorig jaar. Tegenover de over het algemeen hogere prijzen staan in vele gevallen een veel lagere productie waardoor de eerste maanden van het jaar qua opbrengst achterblijven bij vorig jaar.

Uiteraard moet het seizoen nog verder op gang komen en is het afwachten wat de verdere ontwikkelingen zullen zijn. Wel is het zo dat gedurende het teeltseizoen ook weer meer areaal in de glasgroente beschikbaar komt. Met name in de paprika is een behoorlijke areaaluitbreiding gaande. De vraag is of deze extra hoeveelheden de gemiddelde prijzen nog op een acceptabel niveau kunnen houden.

Overige factoren

Er is door twee telersverenigingen in de glasgroentesector voor het jaar 2017 geen erkenning aangevraagd voor de gemeenschappelijk marktordening (GMO). Hierdoor kunnen ze niet profiteren van de subsidies die onder deze regeling beschikbaar zijn. Door de goede resultaten van de afgelopen twee jaar is het wel de vraag in hoeverre dit het investeringsniveau negatief zal gaan beïnvloeden. Ook de ontwikkelingen rondom de terugvordering van ongeveer 50 miljoen euro van diezelfde GMO vanwege ongeoorloofd gebruik hangt nog boven de markt (www.agf.nl).

Conclusie

De verwachting is dat het investeringsniveau van duurzame goederen in 2017 sterk zal toenemen. Dit beeld is enerzijds gebaseerd op de stijgende inkomens in de periode (2014-2016) waardoor er een betere financiële positie is ontstaan op de meeste bedrijven. Anderzijds is er de voorgaande jaren weinig nieuwbouw/vervanging geweest, waardoor de sector nu bezig is aan een noodzakelijke inhaalslag. Momenteel worden er ten opzichte van eerdere jaren veel kassen gebouwd of vernieuwd en wordt hier en daar ook extra land gekocht voor toekomstige uitbreidingen. Deze ontwikkeling vindt zowel in de sierteelt als in de glasgroenten plaats. Bij deze eerste groep gaat het veelal om enkele hectares terwijl in de laatste groep het veelal om tientallen hectares tegelijk gaat. Bij tegenvallende prijsontwikkelingen gedurende dit lopende jaar zal het tempo waarin investeringen worden gedaan wellicht weer wat worden getemperd.

Bronnen

Hortipoint, De boomkwekerij, Kweker investeert lost af en spaart, 3-04-17

Financieel Dagblad, Nederlandse kassenbouwers kunnen orders bijna niet aan, 13-02-17

Algemeen Dagblad, Moderne kas is groter, groener en (nog) digitaler, 16-05-17

Agridirect, Lichte toename uitbreidingsplannen onder Nederlandse glastuinders, 24-01-17

CBS, Statline, Uitgesproken faillissementen; bedrijven en instellingen, SBI 2008, gedownload op 11 mei 2017

CBS, Statline, Bouw; bouwkosten, bouwfase, soort bouwwerk, gedownload 4 mei 2017

Agrimatie Thema; Economisch resultaat

Agrimatie Home; Agro Vertrouwensindex

www.AGF.nl; CBB: Erkenning FresQ terecht ingetrokken, 25-4-2017

Rabobank uitzettingen 2016, persoonlijke mail

Floraholland omzetcijfers per maand, persoonlijke mail

Opengrondstuinbouw

Inkomen 2016 lager dan 2015

Het inkomen uit bedrijf voor 2016 voor de fruitteelt en vooral de boomkwekerij wordt hoger geraamd dan in 2015. Per onbetaalde arbeidsjaren eenheid (oaje) zal het inkomen van fruitteelers met 8.000 euro toenemen en dat van boomkwekers met 20.000 euro. Terwijl voor de vollegrondsgroente- en vooral de bloembollenbedrijven een daling wordt geraamd. Omdat de daling van deze twee sectoren sterker is dan de stijging van de andere twee sectoren is er sprake van een negatieve inkomensontwikkeling voor de opengrondstuinbouw ten opzichte van 2015. Hoewel naar verwachting de bloembollenbedrijven een lager inkomen per oaje zullen ontvangen is hun inkomen nog wel hoger dan de andere sectoren. In de fruitteelt is het inkomen ondanks de stijging nog de laagste van de opengrondstuinbouwsectoren. Zowel de inkomensverbetering in de fruitteelt als boomkwekerij was te wijten aan betere opbrengstprijzen. De lagere inkomens in de bloembollen en vollegrondsgroente waren te wijten aan uitval van productie in verband met natte weersomstandigheden die de oogsten negatief beïnvloedden (agrimatie).

Financieringsvolume omlaag, spaarvolume zeer beperkt toegenomen

Ten opzichte van 2015 is in 2016 het financieringsvolume in de opengrondstuinbouwsector bij de Rabobank gedaald van 1.715 miljoen euro naar 1.669 miljoen euro. In 2015 was het financieringsvolume sinds jaren daling weer eens gestegen. Nu dus een negatieve correctie. Het spaarvolume nam 5 miljoen euro toe. Een stijging van minder dan 1%. Bij de vollegrondsgroentebedrijven en de bloembollenbedrijven nam het financieringsvolume wel toe. Maar die groei was beperkt. De daling in de fruitteelt (-13 miljoen euro) en met name in de boomkwekerij (-40 miljoen euro) spong meer in het oog. In vergelijking met voorgaande jaren muteerde het spaarvolume maar beperkt. Bij de bloembollenbedrijven daalde het spaarvolume met 1 miljoen euro en bij de ondernemers in de boomkwekerij was de daling 4 miljoen euro. Fruitteelers en de vollegrondsgroenteondernemers brachten beide 5 miljoen euro extra naar de spaarrekening.

Status quo qua vertrouwen en uitbreiding bedrijf

Het vertrouwen dat ondernemers hebben in hun onderneming wordt elk kwartaal gemeten door de Agrovertrouwensindex. Deze is in de meest recente meting vlak na het eerste kwartaal van 2017 gedaald met ruim 4 punten. Het absolute niveau is echter nog altijd vrij hoog gezien de eerdere metingen die zijn gedaan. Met name was men minder te spreken over de huidige situatie op het bedrijf die wordt uitgedrukt in de stemmingsindex. Over de toekomstverwachting op de middellange termijn was men iets positiever. Beide indicatoren vormen samen de Agrovertrouwensindex. Voor de komende 12 maanden zijn net iets meer ondernemers positief gestemd dan negatief. Maar ook deze index daalde echter iets ten opzichte van de vorige meting. Deze daling is te verklaren doordat men verwacht dat de kosten zullen gaan stijgen en dat de productie lager uit zal vallen dan dat men bij de vorige meting aan had gegeven. Wel is men positiever over de opbrengstprijzen. Ook over de omzet is men positiever. De winst wordt al met al wat lager ingeschat.

Uit diverse enquêtegegevens blijkt dat het percentage ondernemers in de bloembollen dat wil uitbreiden of zich wil laten opvolgen nagenoeg onveranderd is en rond de 20% bedraagt. Wel steeg het aantal ondernemers dat wil stoppen of afbouwen ten opzichte van 2015 met bijna 2% tot in totaal 8%. Ook bij de ondernemers in de boomkwekerij lijkt er een status quo te zijn. Ook hier is er bijna geen verandering in het percentage ondernemers die hun bedrijf willen uitbreiden of laten overnemen. Nagenoeg 9,5% denkt hieraan. Ook het aantal stoppers bleef met bijna 12% nagenoeg gelijk aan 2015. Bij de fruitbedrijven is er een duidelijke teruggang in bedrijven met uitbreidingsplannen. In 2016 waren dit er 8,6% van de ondernemers tegen 10,3% in 2015. Ook het aantal stoppers groeide naar ruim 11% tegen 8% in 2015. Iets meer ondernemers in de vollegrondsgroente (+1%) gaven in september 2016 aan te willen investeren in de aanschaf van een nieuwe dan wel tweedehands tractor of verreiker. In totaal komt het percentage op 8,8% voor een nieuwe tractor, 4,3% voor een tweedehandstractor en 1% voor een verreiker (Agridirect). Het aantal tractoren dat is verkocht steeg in de eerste 3 maanden van het jaar 2017 met een kleine 2%. Dat is een voorzichtiger stijging ten opzichte van de dezelfde periode van 2016(www.fedecom.nl).

De resultaten uit de Cema business barometer van mei 2017 geven een rooskleuriger beeld. Cema is een Europese vereniging voor de landbouwmachine industrie. De 'General business Climate index' over alle 9 landen bleef ondanks een lichte afname op een zeer hoog niveau. Hoewel de index niet per land openbaar is en de tuinbouwtechniek wellicht een klein deel van de totale machinerie in de totale land- en tuinbouw uitmaakt is het toch een goed signaal. Zeker gezien het feit dat de index bijna net zo hoog is als bij de vorige piek in 2012 (www.fedecom.nl).

Overige ontwikkelingen

Fruittelers, en met name appelteilers vrezen dat hun oogst voor dit jaar tegen zal vallen in verband met de late vorstperiode. Brancheorganisatie GroentenFruit Huis meldt dat telers hun oogst deels zien mislukken (AD,2017).

Conclusie

Voor de opengrondstuinbouw als totaal wordt voor 2016 een lager inkomen verwacht. Uit diverse enquêtes (zie hierboven) blijkt dat er sprake is van een status quo qua vertrouwen van ondernemers in de ontwikkelingen van het lopende jaar. Per saldo is de verwachting dat er licht minder geïnvesteerd zal worden in 2017.

Bronnen

Agrimatie Thema; Economisch resultaat

Agrimatie Home; Agro Vertrouwensindex

Agridirect,

- Een op de vijf bloembollentelers heeft uitbreidingsplannen voor het bedrijf, 21 maart 2017
- Tien procent Nederlandse boomkwekers wil bedrijf uitbreiden, 22 februari 2017
- Fruitteeltsector Nederland: minder uitbreiders & meer stoppers 19 oktober 2016
- Meer akkerbouwers en vollegrondsgroentetelers willen investeren in tractor, 06 september 2016

www.Fedecom.nl, Verkoopcijfers tractoren maart 2017

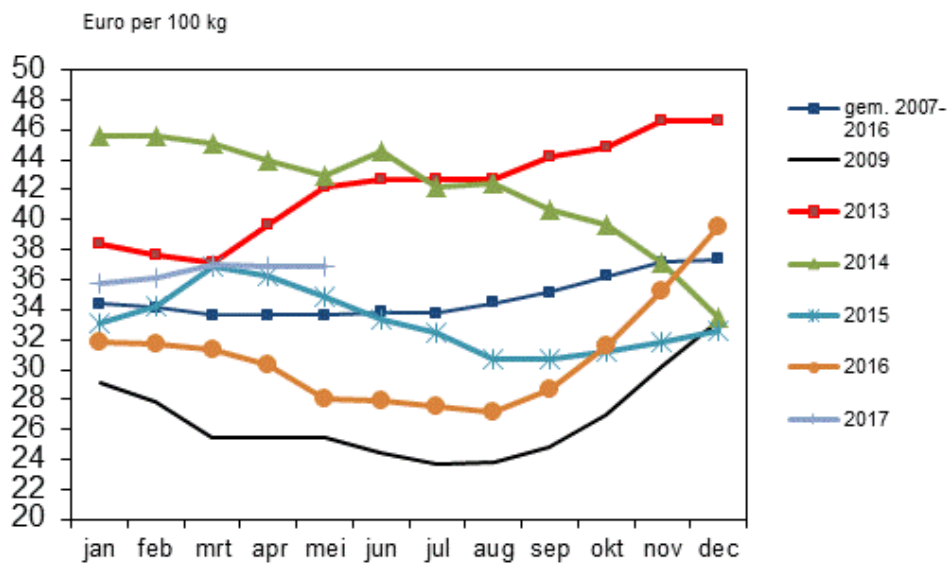
www.Fedecom.nl, CEMA Business Barometer mei 2017

Algemeen Dagblad, Appeloogst mislukt door strenge vorst in april, 26-05-2017

Rabobank uitzettingen 2016, persoonlijke mail

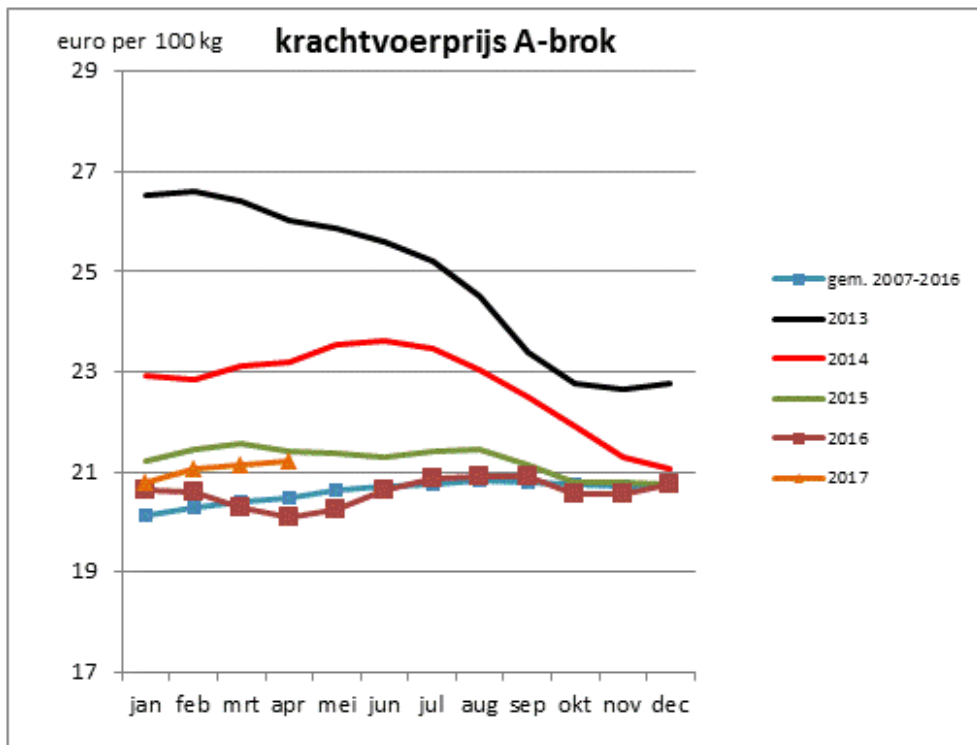
Melkveehouderij

Het inkomen uit bedrijf is na een halvering tussen 2014 en 2015 verder gedaald in 2016 met 30% (Dashbord melkveehouderij). Dit wordt veroorzaakt door een gestage daling van de melkprijs vanaf 2014. In de eerste helft van 2016 zet de daling door maar in de tweede helft werd deze daling meer dan goed gemaakt. Over de eerste vier maanden van 2017 is de melkprijs vrij stabiel, zie figuur B3.1. De prijzen van eiwit gerelateerde producten zijn laag terwijl de boternotering op een hoog niveau ligt. De gemiddelde melkprijs ligt in 2017 boven het langjarig gemiddelde. Zowel de melkproductie in de EU als in andere delen van de wereld neemt af. De enige uitzondering is de VS met een stijging van 2%. Het aantal bedrijven met melkkoeien neemt in 2016 met 1,3% af. De gemiddelde daling is over een langere periode is 2,5%. Het aantal gespecialiseerde melkveebedrijven neemt minder af. Dit is ook het geval over een langere periode. Dit betekent dat de melkveehouderij verder specialiseert.

Figuur B3.1 Gemiddelde melkprijs per maand, 2009, 2013-2017 met gemiddelde 2007-2016
De seizoenstoelagen en heffingen zijn per 1 januari 2017 bij RFC vervallen. Voor de vergelijkbaarheid zijn deze ook in de oudere jaren weggelaten.
Bron: agrimatie.nl/prijzen.aspx, 2017. April en mei 2017 raming op basis van een beperkt aantal zuivelverwerkers

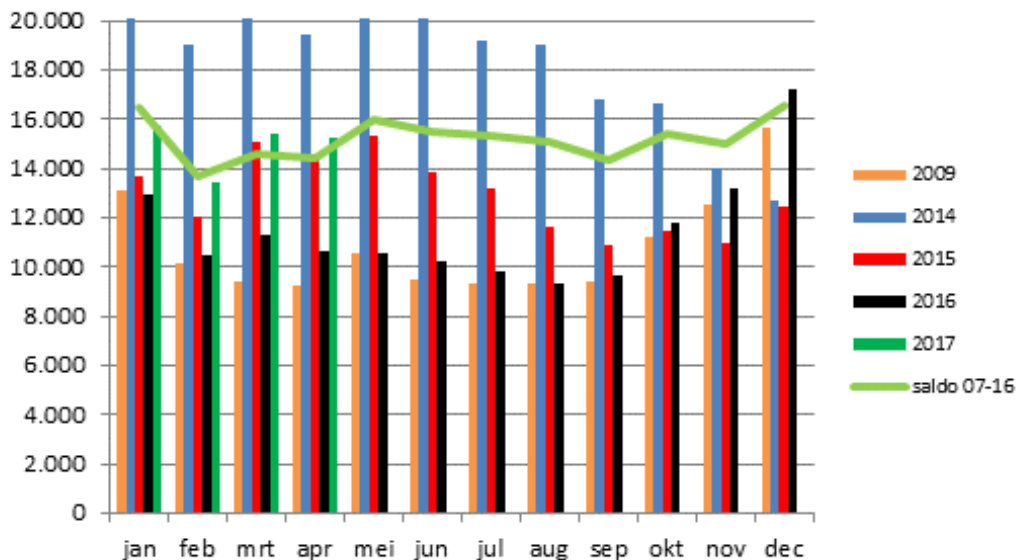
Figuur B3.2 toont de gemiddelde A-brokprijs. In de periode 2013 en 2015 heeft zich een trendmatige daling van de A-brokprijs voorgedaan die soms kortdurend werd onderbroken door een lichte stijging. Telkens was aan het eind van het jaar de prijs lager dan aan het begin van hetzelfde jaar. In 2016 fluctueert de prijs maar blijft per saldo gelijk. In 2017 vindt een lichte stijging plaats. Lag de prijs in 2016 nog rond het langjarig gemiddelde in 2017 ligt deze er iets boven.

Figuur B3.2 Gemiddelde prijs A-brok, 2013-2017 met gemiddelde 2007-2016
 Bron: agrimatie.nl/prijzen.aspx, 2017. Raming voor april

De melkprijs lag in maart/april 2017 gemiddeld bijna 10% boven het langjarig gemiddelde. Vanaf juli 2015 dook de melkprijs onder dit gemiddelde om pas weer in december 2016 hierboven uit te komen. De Global Dairy Trade price index is vanaf begin 2017 met 2% gedaald. Het saldo per bedrijf lag in april 6% boven het langjarig gemiddelde.

De stemmingsindex van de Melkveehouderij in de Agro Vertrouwensindex van Wageningen Economic Research is in het eerste kwartaal van 2017 verbeterd en komt in de buurt van het landelijk gemiddelde. Er wordt ook gevraagd naar de inkomensverwachting voor de komende 2 à 3 jaar. De verwachting was aan het eind van 2016 fors gedaald ten opzichte van eerdere metingen maar heeft zich in het eerste kwartaal van 2017 weer iets hersteld. Het herstel van de melkpreizen in combinatie met een verwachte lagere melkaanvoer vanwege het fosfaatreductieplan zal hieraan ten grondslag liggen.

Figuur B3.3 Saldo per maand per melkveebedrijf, 2009, 2014-2017
 Bron: Barometer Agrarische Sectoren, 2017 met schatting voor april 2017

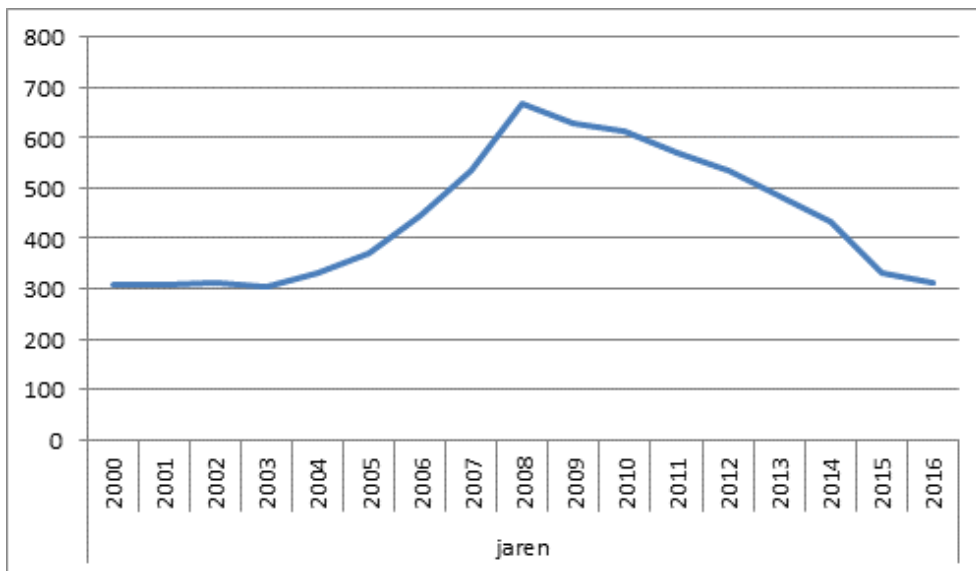
Het totaal aan investeringen relevant voor DP01 is na een stijging in 2014 in 2015 iets gedaald naar een niveau van ruim 1,2 miljard euro (tabel B1). Cijfers over 2016 zijn nog niet beschikbaar. Het totale financieringsvolume van de Rabobank is in 2016 ten opzichte van 2015 nauwelijks veranderd (-0,3%) maar wel voor het eerst sinds jaren gedaald. Dit impliceert dat melkveebedrijven minder kapitaal bij de bank hebben afgenomen. Uit cijfers van het Bedrijveninformatienet blijkt dat er in 2015 veel in stallen is geïnvesteerd is. Ook is een record bedrag in grond geïnvesteerd. Dit werd mede veroorzaakt doordat de investeringen in melkquotum langzamerhand zijn komen te vervallen door de afschaffing van het melkquotum per 1 april 2015.

Tabel B3.1 Investeringen relevant voor DP01 voor melkveebedrijven 2009-2015

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2009-2015
Aantal melkveebedrijven	17.726	17.423	17.136	16.807	16.847	16.654	16.561	17.022
Totaal investeringen t.b.v. DP01 (x mln.)	1.229	1.019	1.244	1.098	857	1.253	1.209	1.130

Bron: Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research.

Voor het niveau van het percentage duurzame investeringen van de melkveehouderij zijn vooral de investeringen in duurzame stallen van belang. In figuur B3.4 is echter te zien dat de waarde van de verleende vergunningen voor nieuwbouw van schuren en stallen de laatste jaren afneemt. In 2016 zet deze dalende trend zich in lichte mate voort. De afschaffing van het melkquotum geeft waarschijnlijk weinig stimulans voor de bouw van nieuwe stallen. De meeste stallen zijn reeds gebouwd of in aanbouw. Het fosfaatreductieplan en het inwerking treden van het fosfaatrechtenstelsel in 2018 zal de investeringsbereidheid in nieuwe stallen even op een laag pitje zetten.

Figuur B3.4 Waarde van de verleende bouwvergunningen voor nieuwbouw schuren en stallen 2000-2016 (exclusief btw)

Bron: CBS, 2017.

Conclusie

Het saldo per bedrijf ligt over de eerste 4 maanden van 2017 hoger dan het voorgaande jaar en ligt uiteindelijk boven het langjarig gemiddelde. De melkprijs is in de 2e helft van 2016 aanzienlijk gestegen maar is over de eerste 4 maanden van 2017 stabiel. De voerkosten liggen begin 2017 3,5% boven het langjarig gemiddelde. Voor de duurzame investeringen zijn vooral de bouw van melkveestallen van belang. De waarde van verleende bouwvergunningen vertoont een dalende trend. Ook de afschaffing van het melkquotum per 1 april 2015 zal weinig invloed hebben op de bouw van stallen. De meeste stallen zijn reeds in aanbouw of gebouwd. Mede door het fosfaatreductieplan is de verwachting dat de totale duurzame investeringen in de melkveehouderij stabiel tot dalend zullen zijn.

Bronnen

www.zuivelnl.nl : melkproductie EU en wereld; zuivelnoteringen

www.globaldairytrade.info prijsontwikkeling van de wereldhandel in zuivelproducten

www.cbs.nl: verleende vergunningen voor stallen en schuren

www.leiagrovertrouwensindex.nl stemmingsindex en Agro vertrouwensindex

http://agrimatie.nl/SectorDashboard.aspx?subpubID=2232§orID=2245_Dashbord
melkveehouderij

Varkenshouderij

Markt en inkomens

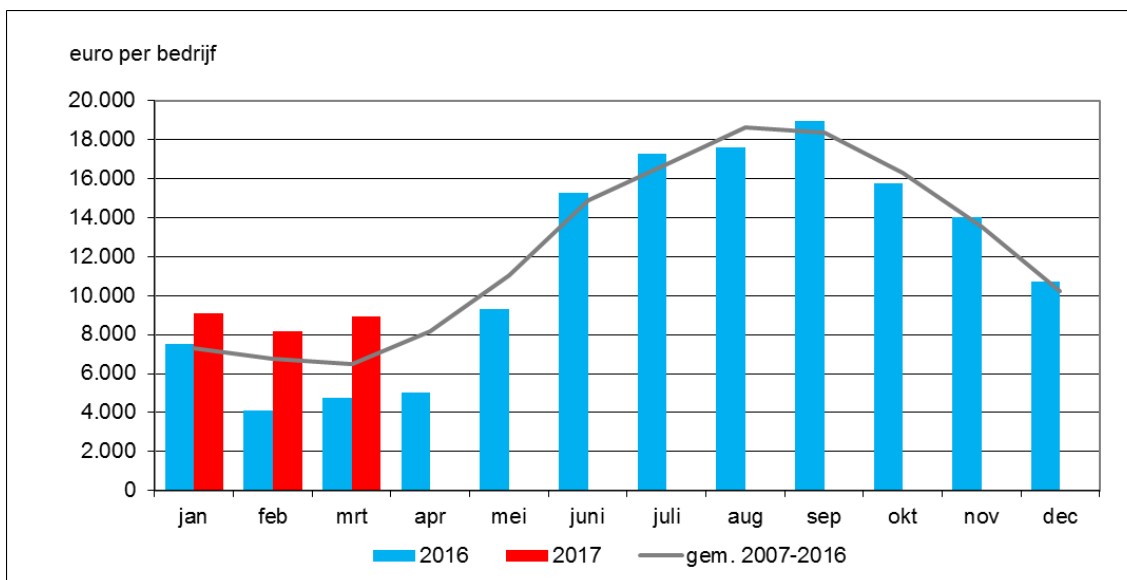
Varkenshouders zagen hun inkomen in 2016 fors stijgen ten opzichte van 2015. Het gemiddelde inkomen steeg naar 107.000 euro per onbetaalde arbeidskracht, tegen 21.000 euro negatief in 2015 (www.agrimatie.nl). Zowel de biggen- als de vleesvarkensprijs steeg in 2016. De biggenprijs is voor het hele jaar geraamd op 47 euro (+32%). De varkensprijs was gemiddeld 8% hoger dan in 2015. Een belangrijke stimulans voor de hogere prijzen was de sterk gestegen vraag naar varkensvlees vanuit China. De gemiddelde inkomens in de varkenshouderij stijgen tot een niveau dat niet eerder is gehaald. In 2015 bereikte het inkomen in de zeugenhouderij nog een historisch dieptepunt. Een deel van het hogere inkomen is het gevolg van een hogere aanwas, omdat de dieren op de eindbalans in 2016 meer waard zijn dan aan het begin van het jaar. Naast de hogere opbrengsten was de 5% lagere voerprijs positief voor het inkomen. Daartegenover staan de gestegen kosten voor gebouwen en mestafzet. Vooral de prijzen voor de afzet van vleesvarkensmest zijn in 2016 fors gestegen tot 25 euro per ton. Oorzaken zijn onder meer het toenemende aanbod rundveemest en onvoldoende capaciteit om mest te verwerken. De afzettarieven voor mest waren in 2016 het hoogst sinds 2000. De totale mestkosten zijn in 2016 gestegen met 15% naar 52.000 euro per gemiddeld varkensbedrijf.

Tussen de typen varkensbedrijven bestaan grote inkomensverschillen. In 2016 realiseerden de vleesvarkensbedrijven de kleinste toename van het inkomen (+59.000 euro per onbetaalde aje). De 32% prijsstijging van biggen zorgde voor de grootste inkomensstijging bij de zeugenbedrijven. Die inkomens stegen van 60.000 euro negatief naar 130.000 euro per onbetaalde aje in 2016. Ook de inkomens op gesloten varkensbedrijven namen flink toe, waardoor die varkenshouders naar verwachting een inkomen behalen van gemiddeld 126.000 euro per onbetaalde aje.

De varkenshouderij heeft een goed eerste kwartaal van 2017 achter de rug. De biggenprijzen kwamen in april ruim boven de 60 euro. De vleesvarkensprijzen begonnen het jaar op een voldoende niveau en maart/april begonnen de prijzen te stijgen. De stijging van de biggen- en vleesvarkensprijzen is mede te danken aan de afname van de zeugenstapel in Nederland (-2%) en de EU (-3%) volgens de telling van december 2016. Toch nam de export van biggen toe door de grote vraag vanuit Duitsland en België waar de zeugenstapel ook is afgenomen. Het aantal slachtingen in Nederland daalde wel in het eerste kwartaal door de toename van de export van biggen en de afname van de zeugenstapel. De vleesvarkensprijzen stabiliseerden in de eerste twee maanden van 2017. Sinds maart begonnen de vleesvarkensprijzen te stijgen toen de Europese vraag naar varkensvlees aantrok, terwijl de export naar China op peil bleef.

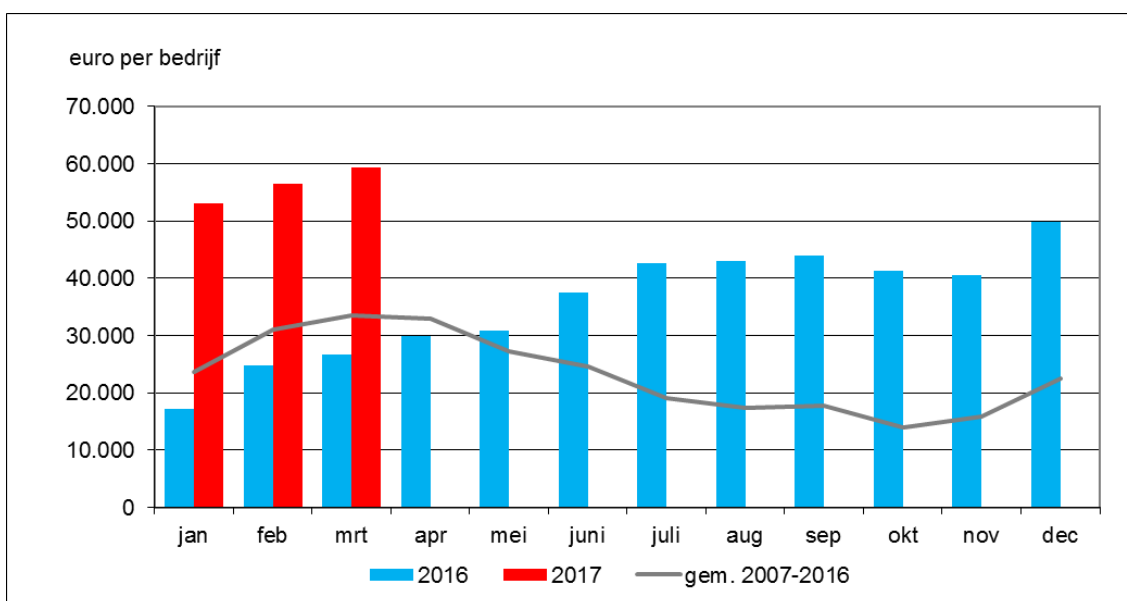
De positieve prijsontwikkelingen zorgden voor een verder herstel voor de Nederlandse varkenshouderij. Het saldo³ van de vleesvarkensbedrijven is in het eerste kwartaal van 2017 hoger dan dezelfde periode vorig jaar (figuur B3.5). De vleesvarkensprijzen zijn 23% gestegen en de prijs van de aangekochte biggen is 46% hoger dan in het eerste kwartaal van 2016. De voerkosten zitten in een stijgende lijn, maar zijn gemiddeld iets lager dan het eerste kwartaal van 2016. Alles bij elkaar is het saldo in het eerste kwartaal bijna 10.000 euro hoger dan vorig jaar (Barometer agrarische sectoren - Wageningen Economic Research).

³ Saldo = opbrengsten -/- toegerekende kosten (dus zonder kosten van mestafzet, huisvesting en algemene kosten)

Figuur B3.5 Saldo per standaardbedrijf met 2.000 vleesvarkens
 Bron: Barometer Agrarische Sectoren van Wageningen Economic Research, 2017.

Dankzij de verdere stijging van de biggenprijzen is het saldo op de zeugenbedrijven in het eerste kwartaal van 2017 opnieuw toegenomen. In het eerste kwartaal van 2017 is daardoor het saldo per zeugenbedrijf circa 100.000 euro hoger uitgekomen dan in 2016 (figuur B3.6).

Figuur B3.6 Saldo per standaardbedrijf met 700 zeugen
 Bron: Barometer Agrarische Sectoren van Wageningen Economic Research, 2017.

De verwachtingen voor 2017 liggen voor de zeugenhouderij en vleesvarkenshouderij opnieuw boven het langjarig gemiddelde. De biggenprijzen zijn ook in het tweede kwartaal erg hoog, maar zullen naar verwachting onder druk komen door de seizoensmatige daling van de vraag. De biggenprijzen zullen echter niet sterk dalen omdat de Duitse zeugenstapel verder zal afnemen door nieuwe regelgeving op het gebied van welzijn en milieu. Daardoor heeft Duitsland meer biggen uit het buitenland nodig, waarvan Nederland een belangrijke leverancier is.

Het aanbod van varkens blijft onder druk staan wat gunstig is voor de vleesvarkensprijzen. De vraag naar varkensvlees uit Azië blijft goed in de komende maanden. In China zijn in afgelopen jaren veel bedrijven gesloten door milieumaatregelen. Verwacht wordt dat die productiedaling deels wordt gecompenseerd door de investeringen in nieuwe varkensbedrijven in groeiregio's. Daardoor zal de Chinese import van varkensvlees naar verwachting stabiliseren. De concurrentie van de Verenigde Staten voor de EU wordt wel sterker omdat de productie en export van de VS sterk is gegroeid. Er is een groot aanbod van veevoedergrondstoffen door betere oogsten in Zuid-Amerika (mais, soja) en hogere beschikbaarheid van granen voor export. Daarbij zijn ook de voorraden ruim voldoende. Naar verwachting zullen daardoor de voerprijzen de komende maanden stabiliseren rond het huidige niveau.

Financieringsvolume daalt en spaarvolume stijgt fors

De cijfers over het financieringsvolume van de Rabobank geven een indicatie hoe het investeringsniveau zich recentelijk heeft ontwikkeld. In 2016 is het financieringsvolume in de varkenshouderij voor het derde achtereenvolgende jaar gedaald, nu met 5%. Echter, het aantal varkensbedrijven daalde ook sterk (8%), waardoor het financieringsvolume per gemiddeld bedrijf toch is toegenomen. Het spaarvolume steeg in totaal met 25% in 2016. Omgerekend per bedrijf is het spaarvolume nog sterker toegenomen. Dat is vooral te danken aan de hoge kasstroom uit eigen middelen in 2016. De overige eigen middelen zullen gebruikt zijn voor aflossingen en/of nieuwe investeringen. Spaargeld levert momenteel echter weinig rendement op. Daarom hebben varkenshouders ook belangstelling voor aankoop van grond waarmee iets meer geproduceerde varkensmest op eigen grond kan worden aangewend. Verpachting van die grond kan ook rendement genereren door ontvangen pachtgelden.

Investeringen

De investeringen op varkensbedrijven zijn afhankelijk van de toekomstverwachtingen over het eigen bedrijf en de markt, wettelijke regels en de beschikbare financieringsmiddelen. Voor het totale niveau van de duurzame investeringen is er wel een duidelijk verschil tussen de blijvers die investeren in nieuwe stalsystemen en varkenshouders die nauwelijks meer investeren omdat ze over een aantal jaren zullen stoppen. Vanaf 1 april 2013 voldoet de eerste groep varkensbedrijven aan strengere eisen voor dierenwelzijn (meer leefruimte per dier) en reductie van ammoniakemissie door huisvestingssystemen die op de RAV-lijst staan (*Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij*). Via de Stoppersregeling wordt gedoogd dat ondernemers in de tweede groep uiterlijk in 2020 zullen stoppen en daardoor kunnen volstaan met een kleinere reductie van ammoniakemissie door bijvoorbeeld minder dieren te houden.

Circa 21% van de varkenshouders had in 2016 plannen voor investeringen in nieuwbouw of renovatie van de stallen (Hokdierscanner). De meeste (9%) varkenshouders kiezen hierbij voor uitsluitend nieuwbouw, 8% besluit de bestaande stallen te renoveren en 4% gaat zowel voor renovatie als nieuwbouw. Varkenshouders met uitbreidingsplannen zijn positief over de toekomst van hun bedrijf. Investeringen worden voor een deel uit eigen middelen gefinancierd, bestaande uit de kasstroom en spaarvolume, aangevuld met nieuwe langlopende leningen. Er is een sterke relatie tussen de kasstroom uit eigen middelen en de investeringen per bedrijf, zij het met enige vertraging. Een belangrijk deel van de eigen middelen wordt gevormd door het saldo. Dat saldo is in 2016 flink gestegen op het gemiddelde varkensbedrijf, waardoor de kasstroom uit eigen middelen kan worden aangewend voor spaargelden, aflossingen en/of nieuwe investeringen.

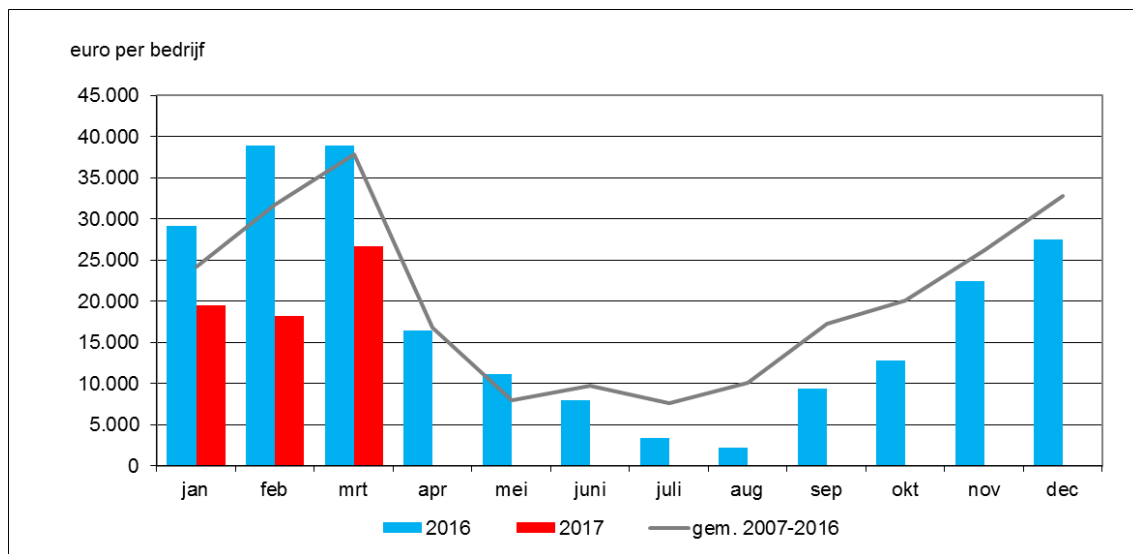
In 2015 waren de investeringen in productiemiddelen (waaronder duurzame investeringen ten behoeve van DP01) in de varkenshouderij totaal 215 miljoen euro, dat is 9% minder dan in 2014. Een deel van de investeringen is aan te merken als duurzame investeringen vallend onder de duurzaamheidsindicator DP01. In 2017 zal het investeringsniveau naar verwachting verder toenemen omdat de prijsverwachtingen gunstiger zijn en na verloop van tijd ook vervangingsinvesteringen nodig zijn. Ook zal een aantal bedrijven zich verder willen ontwikkelen waarvoor uitbreidingsinvesteringen nodig zijn. Voor 2016 en 2017 wordt een toename verwacht van de totale investeringen tot circa 300 miljoen euro (+40%) in 2016 en 340 miljoen euro (+13%) in 2017 (zie ook figuur B3.10).

Pluimveehouderij

Legpluimveehouderij

Markt en inkomens

Voor 2016 zijn de inkomens van leghennenbedrijven lager geraamd door lagere opbrengsten en iets hogere kosten. Het inkomen uit bedrijf is in 2016 met 30.000 euro gedaald naar 37.000 euro per onbetaalde aje (www.agrimatie.nl). Dat is duidelijk slechter dan het gunstige inkomensniveau in 2015. De lagere opbrengsten zijn vooral het gevolg van de lagere eierprijzen in 2016. Het aanbod is toegenomen en de afzet is moeilijker geworden. De EU-uitvoer naar de VS zorgde in 2015 nog voor de gunstige eierprijzen omdat daar de productie met circa 10% daalde door uitbraken van vogelgriep. In 2016 is de productie in de VS weer bijna op het oude niveau gekomen waardoor minder import nodig is. Dat heeft de eierprijzen in de EU onder druk gezet.

Figuur B3.7 Saldo per standaardbedrijf met 55.000 scharrelhennen

Bron: Barometer Agrarische Sectoren van Wageningen Economic Research, 2017.

Voor de leghennenhouderij is 2017 matig begonnen. In het eerste kwartaal van 2017 is het saldo verder verslechterd vergeleken met hetzelfde kwartaal in 2016 (figuur B3.7). Het totale saldo in het eerste kwartaal is bijna 43.000 euro lager dan het voorgaande jaar door 13% lagere opbrengsten en 2% hogere toegerekende kosten. Dat saldo is 40% lager dan in 2016 en 30% lager dan het langjarig gemiddelde (Barometer agrarische sectoren - Wageningen Economic Research). In aanloop naar Pasen is de vraag naar eieren altijd groter, wat een gunstige invloed had op de prijsvorming. Daarna volgde een terugval van de vraag en de prijzen. Oorzaken van de lagere eierprijzen zijn de grotere EU-productie en minder vraag uit de Verenigde Staten. Door de uitbraken van vogelgriep in de VS is de eierproductie in 2015 sterk gedaald waardoor dat land veel eieren en eiproducten importeerde uit de EU. In 2016 zijn de ziekteproblemen overwonnen en is de eierproductie flink toegenomen. De VS is weer terug als grote eierexporteur op de markt. De import vanuit de EU is daardoor weggefallen.

De verwachtingen voor de rest van dit jaar zijn matig door de hogere eierproductie in de EU. De grootste groeier is Spanje met een geraamde toename van circa 10% in 2016. De export naar derde landen blijft moeizaam. Onder andere uit Oekraïne en de Verenigde Staten komen veel kooieieren voor lagere prijzen op de wereldmarkt. De zomerperiode is traditioneel ook niet gunstig voor de eierprijzen. Voor geheel 2017 wordt een lager inkomen verwacht, vooral door lagere eierprijzen. Daarbij zullen ook de voerkosten iets hoger zijn dan in 2016.

Investerings

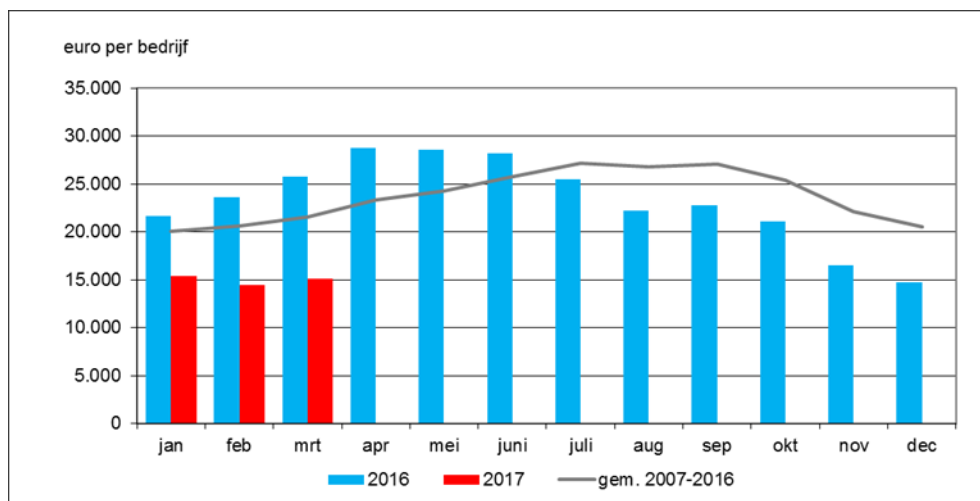
De leghennenbedrijven moesten per 1 april 2013 voldoen aan de vermindering van de ammoniakemissie door stalsystemen te gebruiken die op de RAV-lijst staan. Met hennen in scharrelhuisvesting en voliëresystemen in combinatie met mestdroging is goed te voldoen aan die eisen. Nieuwe investeringen worden met eigen middelen gefinancierd aangevuld met nieuwe langlopende leningen. Het saldo is de belangrijkste bron van eigen middelen.

In 2015 zijn de investeringen in productiemiddelen (waaronder duurzame investeringen ten behoeve van DP01) in de legpluimveehouderij met een kwart gedaald tot 17 miljoen euro. Voor 2016 wordt een verdere daling verwacht tot circa 15 miljoen euro door het lagere inkomen waardoor minder ruimte is voor investeringen. In het lopende jaar 2017 zal de financiële situatie niet verbeteren waardoor de investeringen verder onder druk komen (circa 10 miljoen euro, zie ook figuur B3.10). De investeringen zullen zich in de meeste gevallen beperken tot de noodzakelijke vervangingsinvesteringen en investeringen in mestdroging. Ook investeringen in digitalisering van voer-, klimaat- en administratiesystemen ondersteunen een duurzame pluimveehouderij. In het beleid staat de uitstoot van fijnstof sterk in belangstelling vanwege de schadelijke invloed op gezondheid van omwonenden van pluimveebedrijven. De overheid wil pluimveehouders verplichten om de fijnstof uitstoot uit bestaande stallen binnen tien jaar te halveren. Voor nieuwe stallen zal een reductie-eis van 70 procent gelden. Daarvoor zijn forse investeringen nodig in nieuwe innovatieve oplossingen.

Vleeskuikenhouderij

Markt en inkomens

Voor 2016 is het inkomen gemiddeld 19.000 euro per bedrijf lager geraamd doordat de opbrengsten iets meer dalen dan de kosten. De opbrengsten dalen door ruim 3% lagere prijzen. Een aantal bedrijven is door de grote vraag in de markt overgestapt naar conceptkuikens die langzamer groeien en meer ruimte nodig hebben. De voerprijzen zijn 5% lager dan voorgaand jaar waardoor de voerkosten met 45.000 euro zijn gedaald. Doordat de opbrengsten iets sterker dalen dan de kosten, is het inkomen uit bedrijf in 2016 gedaald naar 94.000 euro per onbetaalde aje (www.agrimatie.nl). Dat is ruim het dubbele van het langjarig gemiddelde. In de periode 2011-2013 hebben vooral de hoge voerprijzen een drukkend effect gehad op de inkomens. Voerprijzen hebben veel invloed op de inkomens in de vleeskuikenhouderij want ruim 60% van de betaalde kosten bestaat uit voerkosten.

Figuur B3.8 Saldo per standaardbedrijf met gemiddeld 100.000 aanwezige vleeskuikens per jaar (circa 120.000 opgehokte kuikens per ronde)

Bron: Barometer Agrarische Sectoren van Wageningen Economic Research, 2017.

Het nieuwe jaar is voor de vleessector teleurstellend begonnen met lage opbrengstprijzen. In het eerste kwartaal van 2017 is het totaalsaldo 26.000 euro lager dan vorig jaar, door 6% lagere opbrengsten bij vrijwel onveranderde toegerekende kosten (figuur B3.8). Het kwartaalsaldo ligt

daardoor ook bijna 30% onder het langjarig gemiddelde van 2007-2016 (Barometer agrarische sectoren - Wageningen Economic Research). Dat leidt ook tot een lager inkomen in het eerste kwartaal van 2017.

In 2016 was de productie in de EU circa 4% hoger, vooral als gevolg van de hogere productie in Oost-Europese landen. De negatieve trend van de vleeskuikenprijs die in juli 2016 begon, is vervolgens doorgezet. Het voorlopige dieptepunt is bereikt rond de jaarwisseling met het laagste niveau van de contractprijzen sinds juni 2010. Na de vogelgriepuitbraken eind november daalden de exportprijzen van kippenbouten flink. Daarnaast heeft de lagere koers van het Britse pond de afzet van borstfilets naar het Verenigd Koninkrijk langere tijd onder druk gezet. Dat land kiest meer voor kuikenvlees uit Polen dat veel goedkope kip op de Engelse en Duitse markt brengt. Verder heeft Zuid-Afrika tot begin juli een importheffing ingesteld voor bevroren niet-ontbeend pluimveevlees uit de EU, waardoor de export van kippenpoten naar Zuid-Afrika minder interessant is geworden.

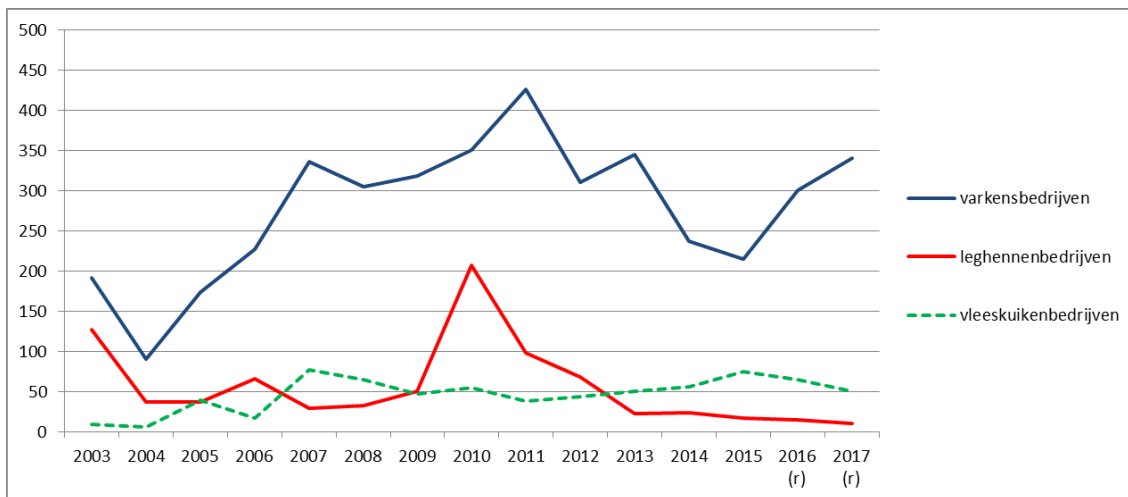
Naar verwachting zal in 2017 de productie van pluimveevlees in de EU stabiel blijven waardoor de prijzen niet verder zullen dalen of licht stijgen als geen nieuwe vogelgriepuitbraken volgen. Maar in Nederland zal de productie van pluimveevlees verder afnemen, doordat vleeskuikenhouders zich meer richten op duurzamere varianten van pluimvee. Daar is ook meer vraag naar omdat veel supermarkten hun aanbod verduurzamen. Als de export van kippenbouten naar derde landen hervat kan worden, zal dat positief uitwerken op de opbrengstprijzen. In de lente en de zomer is er meestal een grotere vraag naar pluimveevlees dan in de winter. Dat kan het prijspeil ook ondersteunen.

De voerkosten zijn intussen wel gestegen. In het eerste kwartaal van 2017 waren de voerprijzen 2% hoger dan vorig jaar. Er is een groot aanbod van veevoedergrondstoffen door betere oogsten in Zuid-Amerika (mais, soja) en hogere beschikbaarheid van granen voor export. Daarbij zijn ook de voorraden ruim voldoende. Naar verwachting zullen daardoor de voerprijzen de komende maanden stabiliseren rond het huidige niveau. Naar verwachting zal in 2017 de prijsverhouding ongunstiger zijn dan vorig jaar waardoor het saldo en inkomen van vleeskuikenbedrijven in het lopende jaar ook lager zullen zijn dan vorig jaar.

Investerings

Ook de vleeskuikenbedrijven moeten sinds 1 april 2013 voldoen aan de vermindering van de ammoniakemissie door stalsystemen te gebruiken die op de RAV-lijst staan. Daarvoor zijn investeringen gedaan in luchtwassers of zwevende vloeren waarmee het strooisel wordt gedroogd. Investerings worden voor een deel met eigen middelen gefinancierd aangevuld met nieuwe langlopende leningen. Het saldo is de belangrijkste bron voor de eigen middelen. Veel vleeskuikenbedrijven hebben in het verleden geïnvesteerd in vergroting van de bedrijfsomvang en om te voldoen aan de eisen van het *Besluit ammoniakemissie huisvesting veehouderij*.

In 2015 waren de investeringen in productiemiddelen (waaronder duurzame investeringen) in de vleeskuikenhouders totaal 75 miljoen euro, dat is 34% hoger dan in 2014 (figuur B3.9). Voor 2016 wordt een lichte daling verwacht tot 65 miljoen euro. Daarvan is een deel duurzame investeringen onder de duurzaamheidsindicator DP01. Bijna 25% van de pluimveehouders had in 2016 plannen voor uitbreiding volgens de Hokdierscanner van Agri Direct. De meeste (12%) pluimveehouders kiezen hierbij voor uitsluitend nieuwbouw, 9% besluit de bestaande stallen te renoveren en 4% gaat zowel voor renovatie als nieuwbouw. Investerings in digitalisering van voer-, klimaat- en administratiesystemen ondersteunen een duurzame pluimveehouderij. Net als bij de leghennenhouders staat de uitstoot van fijnstof sterk in belangstelling vanwege de schadelijke invloed op de gezondheid. Binnen tien jaar moet de fijnstof uitstoot uit bestaande stallen halveren volgens recente plannen van de overheid. Voor nieuwe stallen wordt een reductie-eis van 70% voorgesteld. Daarvoor zijn in de komende jaren forse investeringen nodig. Voor 2017 wordt een daling verwacht van de totale investeringen tot circa 50 miljoen euro (-20%), mede door de verwachte lagere inkomens in het lopende verslagjaar.

Figuur B3.9 Totale investeringen in productiemiddelen per bedrijfstype (x mln. euro), 2002-2017 (inclusief raming 2017)

Bronnen

ABN AMRO. Volumegroei voor agrarische sector. 2017.

Agrimatie.nl. 2017. Wageningen Economic Research, Den Haag.

Barometer agrarische sectoren van Wageningen Economic Research. 2017. www.agrimatie.nl. Wageningen Economic Research, Den Haag, 2017.

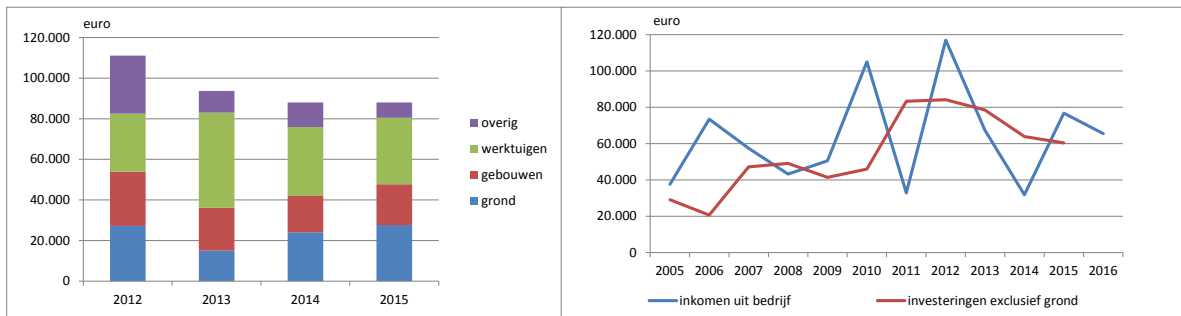
AgriDirect. 2016. HokdierScanner 2016.

Rabobank. 2017. Kwartaalberichten Q2 2017, Utrecht, Rabobank.

www.boerderij.nl

Akkerbouw

De bruto-investeringen schommelden in de periode 2013-2015 rond de 90.000 euro. In 2015 werd ongeveer een derde hiervan geïnvesteerd in grond. Het inkomen uit bedrijf kende in 2014 een sterke daling, waarna het in 2015 en 2016 (raming) weer aantrok. Zoals te zien is in de figuur B3.10 is er geen directe relatie tussen het inkomen en de hoogte van de investeringen exclusief grond. De herstelde inkomens geven echter wel ruimte voor investeringen. Agri Direct heeft in 2017 een onderzoek uitgevoerd naar uitbreidingsplannen van akkerbouwers. De animo om uit te breiden, bleek in 2016 lager dan de jaren ervoor. Mogelijk wordt er, gezien de hoge grondprijzen, minder in grond geïnvesteerd, maar blijven de investeringen in machines en gebouwen op peil.

Figuur B3.10 Investerings per categorie en totaal investeringen in relatie tot inkomen, 2005-2016. Bron: Bedrijveninformatienet van Wageningen Economic Research.

Hoe de financiële resultaten voor 2017 zullen uitvallen is op basis van de eerste maanden van 2017 nog niet in te schatten. Het groeiseizoen is pas net op gang gekomen. De productie van de gewassen wordt sterk bepaald door de weersomstandigheden tot de oogstperiode. De prijsvorming van de meeste akkerbouwgewassen wordt bepaald door de marktsituatie in Europa of zelf op mondiaal niveau.

De tarwe productie voor het seizoen 2017 - 2018 wordt door de FAO lager geraamd dan het jaar ervoor. Daar tegenover staan hogere voorraden. De termijnmarkt noteert in het voorjaar iets hogere prijzen dan verleden jaar. De tarweprijs kan daardoor gunstiger uitpakken dan in 2016.

Het areaal aardappelen in de belangrijkste aardappel producerende landen in Europa neemt volgens de NEPG met ongeveer 3 tot 4% toe. De verwerkingscapaciteit voor aardappelen is sterk uitgebreid, om te kunnen voldoen aan de vraag van buiten Europa. Of de areaaltoename ook leidt tot een hogere productie is sterk afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens het groeiseizoen.

Met ingang van 2017 is het suikerquotum afgeschaft. Dit heeft tot een forse uitbreiding van het areaal bieten geleid. Wat het effect hiervan is op het prijsniveau is moeilijk te voorspellen.

Bronnen

Agri Direct. 2017. Persbericht: Nederlandse land- en tuinbouw: beduidend minder plannen voor bedrijfsuitbreiding. <https://www.agridirect.nl/persberichten/nederlandse-land-en-tuinbouw-beduidend-minder-plannen-voor-bedrijfsuitbreidingen>, 18 april 2017.

FAO. 2017. Cereal Supply and Demand Brief. Rome, FAO. 04/05/2017.

NEPG. 2017. Persbericht: Areaaluitbreiding Noordwest Europa geschat op 3,6%. 11 april 2017.

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
T 070 335 83 30
E communications.ssg@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

Wageningen Economic Research
NOTA
2017-081

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Economic Research
Postbus 29703
2502 LS Den Haag
E communications.ssg@wur.nl
T +31 (0)70 335 83 30
www.wur.nl/economic-research

Nota 2017-081

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

